

Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR

pracovní migrace,
životní podmínky,
kulturní specifika

Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR

pracovní migrace,
životní podmínky,
kulturní specifika

*informační příručka
Policie ČR*

Vydání publikace je součástí projektu „Zlepšení boje proti zločineckým strukturám“, který byl podpořen v rámci finančního mechanismu Norska. Realizátorem projektu je Útvar pro odhalování organizovaného zločinu SKPV ve spolupráci s odborem bezpečnostní politiky MV ČR.

norwegian financial mechanism

Název:

Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR: Pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika (informační příručka Policie ČR)

Autoři:

Šárka Martínková a Eva Pechová (Vietnamci v ČR), Vlastimila Feistingerová (Mongolové v ČR), Yana Leontiyeva (Ukrajinci v ČR)

Editor:

Tomáš Hirt

Jazykové korektury:

Helena Koubková

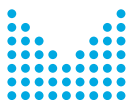
Grafická úprava:

Ondřej Polony

Publikaci k vydání připravila plzeňská regionální pobočka organizace Člověk v tísni, o. p. s. (www.cvtpzlen.cz)

Vydavatel:

Ministerstvo vnitra ČR

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

© Šárka Martínková, Eva Pechová, Vlastimila Feistingerová, Yana Leontiyeva, Tomáš Hirt

ISBN: 978-80-7312-063-4

SLOVO ÚVODEM	8
VIETNAMCI V ČR	9
Historie Vietnamské migrace do Čech a na Moravu	9
Formování komunity po roce 1989.....	11
Proměna migrační sítě po roce 2006	13
Současná podoba komunity a problémy spojené s novou migrační vlnou	15
Hierarchie vietnamské komunity	17
Aspekty fungování vietnamské komunity	18
Praktické potíže běžného života	21
Obecné shrnutí problematiky pobytu	23
Komunikace s Vietnamci s ohledem na kulturní specifika.....	24
Informace o Vietnamu	28
Literatura a zdroje	31
MONGOLOVÉ V ČR	33
Historie mongolské migrace do Čech a na Moravu	33
Formování migračních sítí.....	34
Oficiální statut mongolských přistěhovalců na území České republiky a jejich typické motivace	35
Problémy spojené s novou migrační vlnou	36
Tvoří Mongolové v ČR komunitu?	37
Zprostředkovatelé, asistenti a strategie vykořisťování	38
Tlumočníci, překladatelé a informátoři	41
Obecné shrnutí problematiky pobytu	42
Praktické potíže běžného života	42

Pracovní aktivity v ČR	45
Komunikace s Mongoly s ohledem na kulturní specifika.....	46
Informace o Mongolsku	51
Mongolské spolky v ČR.....	53
Poznámka o kvantitativních datech a statistických údajích o Mongolech v ČR.....	53
Literatura a zdroje	57
UKRAJINCI V ČR	59
Historie ukrajinské migrace do Čech a na Moravu.....	59
Důvody migrace do ČR	60
Typy povolení k pobytu v ČR a české občanství.....	62
Využívání institutu azylu.....	63
Ekonomické aktivity v ČR a strategie na trhu práce.....	64
Vzdělání a kvalifikace ekonomicky aktivních Ukrajinců v ČR	74
Zdraví	76
Shrnutí.....	77
Literatura a zdroje	78

SLOVO ÚVODEM

Příručka *Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR: Pracovní migrace, životní podmínky, kulturní specifika* navazuje na informační manuál Policista v multikulturním prostředí podrobnějším představením tří nejvýraznějších skupin pracovních migrantů ze států, které nejsou členy EU. Občané České republiky jsou ve stále větší míře vystaveni faktu, že zde dlouhodobě i krátkodobě žijí, pracují a bydlí lidé pocházející z různých států, z různých kulturních prostředí, mluvící různými jazyky. V globalizovaném světě se jedná o nevyhnutelný proces, jehož odmítání neprospěje ani české společnosti ani samotným imigrantům. Vzhledem k tomu, že ČR se cílovou zemí migračních proudů stává až v poslední době, není zdejší obyvatelstvo (ani místní instituce) na podobnou situaci připraveno. V oběhu je mnoho obav, falešných představ a stereotypů, ale málo empiricky podložených informací.

Cílem příručky je pokusit se tuto mezeru alespoň částečně zaplnit a nabídnout policistům základní informace o tom, jak v současnosti probíhá migrace z Vietnamu, Mongolska a Ukrajiny, jak fungují jednotlivé cizinecké „komunity“, za jakých okolností a podmínek přistěhovalci v ČR pracují, zda a jak souvisí jejich pobyt a práce s organizovaným zločinem nebo s různými vykořisťovatelskými systémy. Vedle toho je obsahem příručky i přehled různých (nejen) kulturních specifik, se kterými se mohou (ale nemusejí!) policisté při kontaktu s přistěhovalci z uvedených států setkat. Následující tři texty nemají být schematickým popisem typického Vietnamce, Mongola či Ukrajince, ani podkladem pro vyšetřování trestné činnosti, již mohou být oběťmi nebo pachatelé. Smyslem příručky je přiblížit, do jakých životních situací se imigranti a jejich rodiny v ČR mohou dostávat, a posílit tak schopnost policistů tyto situace správně „číst“ a při kontaktu s cizinci profesionálně a důvěryhodně jednat.

VIETNAMCI V ČR

HISTORIE VIETNAMSKÉ MIGRACE DO ČECH A NA MORAVU

Přítomnost Vietnamců v České republice lze datovat od 40. let minulého století. Jejich značný počet v současnosti vyplývá z pozitivních zkušeností Vietnamců před rokem 1989 a vstřícných imigračních opatření v dalších obdobích. Do 90. let byla doba jejich pobytu vázána mezistátními dohodami, které občanům socialistického Vietnamu nabízely vysokoškolské vzdělání nebo vyučení a praxi v československých podnicích. Možnost vycestovat do zahraničí měli jen skuteční premianti, potomci zasloužilých bojovníků za vlast nebo příbuzní tehdejších funkcionářů. V té době všichni, kdo byli vybráni k odjezdu do tehdejšího Československa, absolvovali předodjezdová školení v českém jazyce a v ČSSR podléhali organizovanému dohledu vietnamských vedoucích a tlumočnicků. Největší počet vietnamských občanů zaznamenalo socialistické Československo v 1. polovině 80. let, kdy zde žilo více než 35 tisíc osob, přičemž dvě třetiny tvořili dělníci.

**migrace
za minulého
režimu**

dovoz zboží

Prostřednictvím předodjezdového školení ve Vietnamu, ale i díky vzájemnému předávání informací byli Vietnamci turnus po turnuse stále lépe informováni o způsobu života v Československé republice. Po celý čas svého pobytu zde udržovali intenzivní písemný styk s rodinou a známými ve Vietnamu, ale velice častý kontakt měli též s příbuznými a přáteli, kteří do Československa stejně jako oni přijeli kvůli práci či studiu. Pokud se ve volném čase nestýkali s vietnamskými známými, věnovali jej shánění a nakupování zboží, které jim po návratu do vlasti mohlo vylepšit ekonomickou situaci. Vedle vysoké mobility po celé ČSSR a nakupování obrovského množství zboží se dalším z charakteristických rysů vietnamského etnika na území tehdejší ČSSR v té době stalo nelegální obchodování s nedostatkovým a lákavým zbožím (digitální hodinky, walkmany, džíny, péřové bundy aj.), které od nich kupovalo majoritní obyvatelstvo.

pracovníci v továrnách

Prvotní záměr vyškolení kvalifikovaných vietnamských pracovníků vzal v této době za své a u obou ze zúčastněných stran došlo k využívání okolností ve vlastní prospěch. Československá strana stále více obsazovala vietnamské pracovníky v neatraktivních oborech, v pásové výrobě či při pomocných pracích, kterým se čeští pracovníci vyhýbali (čímž se pro některé obory stali Vietnamci časem nezbytnou pracovní silou), na vietnamské straně se zase objevila možnost migrace za úplat, neboť dominantní motivací k pracovnímu výjezdu do ČSSR se namísto snahy zvýšit si kvalifikaci stala vidina výdělku. Oficiální údaje o počtu vietnamských pracujících v Československu nebyly nikdy zveřejněny, nicméně odhaduje se, že v 80. letech prošlo československými podniky 70 – 120 tisíc Vietnamců.

post-socialistická transformace

Po vytvoření ČSFR sice tehdejší vláda přerušila se socialistickým Vietnamem téměř veškeré politické i hospodářské styky a vietnamští pracovníci byli hromadně posíláni domů, tlak na jejich návrat do Vietnamu však nebyl důsledný. V letech 1990 - 1992 byly uskutečněny reformy českého politického systému, nastartován proces ekonomické transformace, vytvořeny migrační mechanismy (odpovědné instituce/orgány, legislativa, specifické programy apod.) a řada Vietnamců využila možnosti získat živnostenský list a na jeho základě dlouhodobý pobyt. S ohledem na úspěchy obchodování v 80. letech s tehdy nedostatkovým spotřebním zbožím v jeho nabídce v podstatě pokračovali.

FORMOVÁNÍ KOMUNITY PO ROCE 1989

Od počátku 90. let minulého století můžeme hovořit o vzniku komunity jako takové, avšak dodnes ji musíme chápat jako společnost ve stadiu neustálého přetváření. Na začátku 90. let si vietnamští obchodníci pronajímali stánky na tržištích nebo místa, kam si postavili prodejní stolky (tato forma prodeje byla nejen nejméně nákladná, ale nadto ve Vietnamu zcela běžná) a mezeru na trhu zaplavili levným textilem a elektronikou z Asie. Koncentrovali se zejména v místech slibujících nejvyšší zisky, proto výrazné komunity začaly vznikat ve velkých městech (Praha, Brno, Ostrava) a v pohraničí (Cheb, Železná Ruda, Aš, Potůčky aj.), kde se prodejci orientovali na klientelu majetnějších sousedů. V Praze a Chebu si zároveň vzniklá konsorcia vietnamských podnikatelů pronajala prostorné objekty bývalých továren nebo kasáren, v nichž soustředila velkoobchod.

Vietnamští studenti a pracovníci, kteří se po uplynutí kontrahované doby pobytu odmítli vrátit domů, vytvořili pro nové vlny vietnamských migrantů dostatečně fungující základnu. Do České republiky přicházeli Vietnamci také ze zemí bývalé východní Evropy, zejména ze Slovenska, Polska, Maďarska. Významná vlna vietnamských migrantů přišla z Německa; poprvé po roce 1993, kdy bývalí vietnamští pracovníci vázaní smlouvou s tehdejší Německou demokratickou republikou obdrželi finanční vyrovnání za nedodržení smlouvy v případě, že zemi opustí, ale namísto návratu do Vietnamu se přesunuli do ČR, podruhé po roce 1995, kdy se německá a vietnamská vláda po vleklých jednáních dohodly na repatriaci vietnamských občanů do VSR, čehož se řada německých Vietnamců zalekla. Němečtí Vietnamci pracují hlavně v pohraničí (Cheb, Potůčky) a určitá část jich přesídlila také do Prahy. Většinu vietnamských imigrantů u nás nicméně tvořili a tvoří přistěhovalci přímo z Vietnamu. Změnilo se pouze složení příchozích Vietnamců - namísto privilegovaných začali podstupovat cestu k nám lidé z chudých provincií. Ze státem dekretované, regulované a dočasné migrace vietnamských občanů za účelem zvýšení jejich kvalifikace se zrodila spontánní, standardní ekonomická migrace motivovaná zlepšením životní úrovně.

stánkový prodej

**odkud přicházejí
do ČR**

utváření místních komunit

Nově příchozí a nezkušení se soustřeďovali kolem osob se zkušenostmi s českou realitou, čímž se začaly formovat první lokální komunity, uvnitř kterých zároveň vznikaly skupiny Vietnamců, které držely spolu: spojovaly je rodinné vztahy, původ ze stejného kraje ve Vietnamu, zájmy jednoho tržiště apod. V polovině 90. let, kdy se zdejší obchodníci již do jisté míry etablovali a stát navíc usnadnil příchod migrantů na základě sloučení rodiny, zvedla se též vlna příchozích rodinných příslušníků (manželky, děti) z Vietnamu, čímž začaly vznikat rodinné okruhy a komunita v pravém slova smyslu. Vietnamské etnikum v naší zemi jako celek stále více postupovalo směrem ke vnitřní strukturalizaci a autonomní stratifikaci, přičemž základním spojujícím elementem komunity a jejího fungování v České republice se stala tržiště a ústředními postavami dovozci zboží a majitelé tržnic poskytující zboží a pronájem menším prodejcům.

migrační vlny

Téměř všichni Vietnamci přijížděli před i po roce 1989 do České republiky s představou krátkodobého pobytu, od 90. let převážně z ekonomických důvodů, tj. s cílem vydělat si a vrátit se do Vietnamu. Po několika letech života zde strávených, zvláště následovaly je rodina či pokud rodinu vytvořili zde, si však mnozí uvědomili, že jejich zdejší pobyt se protáhne. Generaci převážně ekonomických imigrantů vedlo toto zjištění k posilování komunitní enklávy uprostřed většinové společnosti, a to i z důvodů jazykové bariéry a kulturních rozdílů. V místech, kde se soustředili v největším množství (velkotržiště v Praze, tržiště v Chebu, Brně, Potůčkách aj.), si vytvořili podmínky života, které jim do jisté míry nahrazují chybějící Vietnam. Doba příchodu vietnamských migrantů do České republiky však stále představuje nejvýraznější dělení ve společenské hierarchii vietnamské komunity. Postupně vznikly tři odlišné vrstvy: nejvýše stojí tzv. starousedlíci, dále společenství porevolučních Vietnamců a příchozích v 90. letech, na něž po roce 2000 navázala nová migrační vlna, která se obvykle nachází na nejspodnějším žebříčku hierarchie komunity. Tito nově příchozí a nezkušení se současně pro krajany znalé českých poměrů stali výnosným byznysem v oblasti zprostředkovatelského servisu tlumočnických, překladatelských, právních, ekonomických a dalších služeb – vietnamsky *dich vu*. Kvůli jazykové bariéře, neznalosti prostředí, nedostatku informací, ale také tlaku ze strany těchto privilegovaných jednotlivců, přesvědčujících o své nepostradatelnosti, se stala na tomto systému závislá velká část komunity.

obchodování

V roce 2005 vlastnilo 95 % všech ekonomicky aktivních Vietnamců v ČR české živnostenské listy. Jedná se o největší počet živnostenských oprávnění vydaných jakékoliv cizinecké skupině pobývajících v naší zemi. I vysokoškolsky vzdělaní Vietnamci dávali přednost obchodu. Ačkoli s rostoucími nároky na životní standard uvnitř komunity nachází uplatnění čím dál více vietnamských odborníků (různí řemeslníci, architekti, počítačová experti, profesionální fotografové, zpěváci, žurnalisté aj.), přestože éru stánků a tržnic nahrazují kamenné obchody, nejrozšířenější obživnou aktivitou vietnamských živnostníků zůstal prodej spotřebního zboží majoritě. Nedostatek kapitálu mnohým brání v tom, aby podnikali samostatně, bez závislosti na komunitních obchodních sítích, a nedostatečná znalost jazyka a orientace v českém podnikatelském prostředí rovněž ne nabízí příliš možností, jak ze zaběhnutých komunitních struktur vykročit. Řada vietnamských imigrantů tak jen sleduje stopy svých krajanů.

PROMĚNA MIGRAČNÍ SÍŤE PO ROCE 2006

Do roku 2005 narůstal počet vietnamských imigrantů v ČR ve své podstatě přirozeným vývojem. Velká část z čerstvě příchozích Vietnamců měla v Čechách příbuzné. Pro Vietnamce je i velmi vzdálený příbuzný zárukou (či příslibem) jistého zázemí, rodina je dle tradice a běžných zvyklostí povinována poskytnout potřebné útočiště. Často tedy nové příjezdy Vietnamců do ČR za příbuznými nebyly pouze reakcí na pozvání, ale odezvou na pověst ČR ve Vietnamu, na ekonomickou situaci ve Vietnamu a na tradiční rodinné vazby (a povinnosti), jichž lze využít. Postupný nárůst počtu Vietnamců v ČR byl tak z větší části způsobován přizváním člena rodiny, který se zapojil do rodinného podnikání, a současně zvyšující se porodnost – v tomto období tvořilo vietnamskou komunitu v ČR 21 % dětí ve věku do 14 let. V následujících dvou letech však poptávka po pracovní síle v českém průmyslu způsobila nárůst komunity o téměř 20 tisíc osob, přičemž drtivá většina těchto nově příchozích přijela do ČR pracovat na dělnické pozice do továren, bez příbuzenských vazeb na místní usedlíky. V srpnu 2007 u nás podle oficiálních statistik pobývalo 45 964 Vietnamců a Vietnamek, ve stejném měsíci roku 2008 čítala vietnamská komunita už 57 660 lidí.

vývoj komunity

agentury

Na vietnamském i na českém území vznikla celá řada agentur zprostředkovávajících cestu a práci v naší zemi – oficiálních (registrovaných na Ministerstvu práce a válečných invalidů VSR; vývoz levné pracovní síly do zahraničí je otevřenou politikou vietnamské vlády, která tímto způsobem řeší vysokou nezaměstnanost), ale i neoficiálních, u nichž nebylo dodání kvalifikovaných pracovníků do českých podniků v takovém popředí zájmu jako zisky z jeho zprostředkování. Vietnamští migranti a migrantky této „nové vlny“ za svou cestu do ČR platili oficiálním zprostředkovatelským agenturám i neoficiálním firmám či jednotlivcům částky pohybující se mezi 6 000 až 14 000 USD. Běžný plat řadového obyvatele Vietnamu se přitom pohybuje kolem hodnoty 1 milion dongů, což představuje v přepočtu cca 1 000 Kč. Kvůli cestě do ČR se tak nesmírně zadlužili u širokého příbuzenstva, u bank, případně u lichvářů. Současně přijeli s přehnaným očekáváním, bez znalosti jazyka a prostředí, bez znalosti českých zákonů a z nich vyplývajících povinností a práv, a dokonce bez záruky, že slíbenou práci skutečně dostanou, bez jistoty stabilního platu, ubytování i registrace pobytu. Ve všech ohledech se tedy po přiletu do ČR stali zcela závislími na daných zprostředkovatelích a tlumočnících.

nábor ve Vietnamu

Nábor pracovní síly na území Vietnamu probíhal prostřednictvím inzerce i přímého „verbování“, většinou na základě zkreslených informací o ČR a slibů vysokých výdělků. Zprostředkováním víza a odletu aktivita agentur ve Vietnamu končila. Vyzvednutí na letišti a zajištění bydlení a práce měly na starost spřízněné agentury v ČR. Podle vietnamských informátorů jsou peníze rozdělovány mezi agenturu ve Vietnamu a agenturu v ČR, přičemž obě strany počítají kromě oficiálních výdajů uvedených ve smlouvě (vízum, letenka, v některých případech předodjezdové odborné školení a výuka češtiny) i s dalšími neoficiálními výdaji ve Vietnamu i v Čechách. Na všech stupních pomyslné linie agentura ve Vietnamu – nábor dělníků - agentura v ČR - podnik (uživatel) jsou však velmi nejasné kompetence. Do této základní struktury vstupují navíc další osoby (především tlumočníci), které celou situaci ještě více znepráhledňují.

Důvody, proč tolik Vietnamců stále touží vycestovat za prací do České republiky (a na Západ vůbec), jsou přitom pochopitelné. Ve Vietnamu panuje vysoká nezaměstnanost a všichni Vietnamci žijící v zahraničí při své návštěvě ve Vietnamu vytvářejí dojem úspěšných a bohatých podnikatelů, ačkoli ve skutečnosti tomu tak vůbec být nemusí. V době konjunktury si navíc vietnamští dělníci na našem území opravdu dokázali díky svému pracovnímu nasazení (prací přesčas, v noci atp.) vydělat a svůj dluh splatit (nutno ovšem podotknout, že částka za zprostředkování se postupně navyšovala), což se ve Vietnamu rozšířilo velice rychle. Toho se současně chopily zprostředkovatelské agentury, které na dovozu pracovní síly z Vietnamu do České republiky významně profitovaly. Dokonce i v době, kdy již práce v ČR v důsledku hospodářské krize nebyla, prováděly náborové akce vietnamských dělníků a dělnic stejným způsobem. Dopady hospodářské krize na český průmysl ke konci roku 2008 pak danou situaci ještě zdramatizovaly. Když na straně podniků došlo k mohutnému propouštění, v první řadě agenturních zaměstnanců, tisíce vietnamských dělníků se ocitly v zoufalé situaci: bez práce a bez prostředků, současně bez možnosti vrátit se zpět do vlasti, kde na ně čekají zastavené pozemky a domy, o něž přijdou, pokud svůj dluh nesplatí.

SOUČASNÁ PODOBA KOMUNITY A PROBLÉMY SPOJENÉ S NOVOU MIGRAČNÍ VLNOU

Dle údajů ČSÚ žilo k 31. 7. 2009 v České republice 61 998 vietnamských občanů s povolením k trvalému pobytu (35 402 osob) a dlouhodobému pobytu (25 596 osob). Před dvěma lety hovořily statistiky jednak o vysokém nárůstu počtu druhé generace (21 %), jednak o podílu osob s trvalým pobytem (63 %), z čehož se dalo soudit, že komunita - byť velmi sociálně rozvrstvená - směřovala k začlenění do většinové společnosti nejen prostřednictvím druhé generace, ale také opouštěním prostředí tržnic v důsledku konkurence mezi obchodníky v generaci první. Na tak výraznou změnu sociální struktury, k jaké došlo na základě mohutného přílivu levné pracovní síly z Vietnamu, však nebyla připravena ani vietnamská komunita, ani majoritní společnost. Závažným nedostatkem se ukázala absence kontrolního dohledu nad činností zprostředkovatelských agentur (ať už vietnamských, českých, ukrajinských,

VIETNAMCI V ČR

mongolských či jiných), které se zabývaly dovozem pracovních migrantů. Pro ty z Vietnamců, kteří do ČR přijeli za účelem zaměstnání, s sebou ztráta pracovního uplatnění přinesla také nutnost řešit legalizaci pobytu, neboť v důsledku provázanosti zákona o pobytu cizinců a zákona o zaměstnanosti zaniká při ztrátě místa současně účel pobytu (zaměstnání), a tedy i oprávnění k pobytu.

rozvrstvení komunity

Vietnamská komunita v ČR začala nekontrolovaný nárůst „nepřipravených“ krajanů brzy vnímat jako problém. Zpočátku hlavně z toho důvodu, že „nováčci“ pocházeli z málo vzdělané vrstvy populace vietnamského venkova a nebyli nijak připraveni na odlišnou kulturu hostitelské země. Pro jejich „neevropské“ chování se vietnamští usedlíci začali obávat nárůstu xenofobie v majoritní společnosti, která by dopadala na příslušníky vietnamské komunity bez rozdílu. V souvislosti s masivním propouštěním se objevila i obava z možné kriminality. Zatímco do té doby se vietnamská komunita snažila na sebe příliš neupozorňovat, v zimě 2008 se zástupci nejvýznamnějších vietnamských organizací v Praze rozhodli vyjít vstříc českým médiím a za podpory některých českých neziskových organizací sepsali otevřený dopis české vládě. Cílem bylo upozornit na bezvýchodnou situaci svých krajanů a možné následky, které z toho plynou nejen pro samotné oběti nezvládnuté migrační politiky, ale i pro vietnamskou komunitu a českou společnost, v níž komunita žije. Původní etablovaní členové komunity se v podstatě ocitli v ambivalentní situaci. Na jednu stranu se složitě vyrovnávají s novým přílivem nepřipravených krajanů, kteří jim „kazí pověst“, zároveň s nimi cítí solidaritu a snaží se jim pomoci. V době největšího propouštění během zimního období na přelomu let 2008 a 2009 například vietnamská sdružení a náboženské spolky pořádaly finanční sbírky na zimní oblečení a potraviny.

vykořisťování

Specifickou skupinu ve vietnamské komunitě tvoří osoby, které na žalostné situaci svých krajanů kořistní a mají v této oblasti vlastní zájmy. Jsou si vědomi situace, že migranti, kteří kvůli cestě sem obrovsky zadlužili svou rodinu, nemají jinou možnost než doufat, že krize pomine a továrny opět zahájí nábor pracovních sil. Nově přichozí Vietnamci se tak stali velice snadno manipulovatelnými a zneužitelnými. Kvůli zachování alespoň minimálního příjmu na přečkání krize přistupují na další zadlužování (v ČR i ve Vietnamu) a někdy dokonce na situace blížící se novodobému otroctví, kdy za

odvedenou práci nedostávají mzdu, ale pracují pouze za nocleh a jídlo. Situaci nově příchozím komplikuje také pobytové oprávnění. Jelikož nejsou volná pracovní místa, vietnamští imigranti si museli legalizovat pobyt opatřením živnostenského listu, ačkoli reálně nepodnikají. Finanční náklady spojené s podnikatelským oprávněním a prodloužení pobytu (vyřizují zprostředkovatelé v rámci *dich vu*) se staly pro již dosti zadlužené migranty další zátěží. Neznalost jazyka ze strany nově příchozích a jejich minimální orientace v českém prostředí způsobuje, že jsou při zajišťování a vyřizování jakýchkoli náležitostí odkázáni na placené služby tlumočnicků, zprostředkovatelů či agentur, a také na informace, které jim poskytnou.

HIERARCHIE VIETNAMSKÉ KOMUNITY

Starousedlíci jsou nazýváni *xu moc* (*xu* je místní název pro české Vietnamce, *moc* znamená „starý“, „plesnivý“); tyto osoby mají v místní komunitě významné postavení: bývají osobami respektovanými a vlivnými, disponují určitými prvky patriarchální ochrany, z níž vyplývají závazky členů komunity, kteří jsou na této ochraně ekonomicky závislí. Ekonomické pozice některých vietnamských podnikatelů lze tedy v rámci stratifikace lokálních společností vnímat i jako politickou hodnotu. Prostřednictvím vlivných a mocných osob dochází k řešení různých sporů v komunitě, arbitráží mezi obchodníky aj.

starousedlíci

Samostatní obchodníci a podnikatelé tvoří střední třídu vietnamské komunity v ČR. Provozují vlastní obchody, často si najímají české občany jako prodavače, hlídače či chůvy, jejich potomci studují na českých školách. Příznačné je, že se po získání víceméně nezávislého statutu stávají základnou pro další imigranty z Vietnamu – zejména členy svých rodin. V ČR lze registrovat tendence vytvářet podnikatelská a zájmová seskupení z členů nejen stejného klanového, ale i teritoriálního původu – např. rodáků ze stejné provincie.

samostatní obchodníci

Slabě zakořenění nově příchozí tvoří nejnižší vrstvu vietnamské sociální hierarchie. Jedná se hlavně o řadové prodavače na tržištích, kuchaře či číšníky v asijských restauracích, pracovníky v manufakturách, dělníky na stavbách apod. Novou vlnu příchozích

nejnižší vrstva

vietnamských migrantů na práci v továrnách lze do této skupiny samozřejmě počítat také.

ASPEKTY FUNGOVÁNÍ VIETNAMSKÉ KOMUNITY

Utváření vietnamské komunity v ČR je spojeno s primárně ekonomickými důvody. Život většiny jejích příslušníků byl spojený zejména s vysokým pracovním nasazením. To se pochopitelně promítlo i do vytvořených modelů adaptace, díky nimž v naší zemi komunita dodnes funguje:

centrum komunity

Prostředí velkých tržnic

Velké vietnamské tržnice jsou, dá se říci, samostatným asijským světem par excellence, s vlastními pravidly nejen v obchodování; zde můžeme hovořit o tradičních rysech etnické ekonomie, jakými jsou ústní uzavírání smluv, provázanost vzájemných dluhů v kontextu rodinných a dalších hierarchických vztahů. Jejich prostory nabízejí veškeré potřebné služby na jednom místě a současně vytvářejí centrum předávání informací i neformálních kontaktů. Proto tato místa vyhledávají a navštěvují i Vietnamci, kteří v nich ani nenakupují, ani nepracují. Centrem obchodním, správním, kulturním i mediálním se pro vietnamskou komunitu v ČR stala pražská velkoobchodní tržnice SAPA v Praze - Libuši. Vedle skladů a prodejen sídlí v areálu významné podnikatelské subjekty i krajanská sdružení, která tu pořádají komunitní sjezdy a slavnosti u příležitosti významných vietnamských svátků nebo událostí, redakce vietnamských časopisů tištěných u nás a celá řada zprostředkovatelských firem poskytujících tlumočení, překlady a poradenství všeho druhu. Vedle toho zde najdeme řadu restaurací, bister, kavárny, kasina, herny s automaty, sázkové kanceláře, cestovní a realitní kanceláře, ale i vietnamské lékaře, svatební agentury, kadeřnictví, prodejny potravin dovezených z Vietnamu, půjčovny vietnamských filmů či prodejny vietnamské hudby. Funguje zde jazykové středisko s výukou českého jazyka, doučováním a přípravnými kurzy k přijímacím zkouškám na střední a vysoké školy pro vietnamské žáky a studenty, výuka vietnamštiny pro vietnamské děti narozené v ČR, mateřská škola, centrum bojových umění i buddhistická svatyně. Tržnice SAPA se stala branou do České republiky pro všechny Vietnamce, kteří k nám přicestují, a „Mekkou“ pro ty již zde žijící.

Vznikla zde komunita několika tisíců Vietnanců, kteří tu tráví skoro veškerý svůj čas.

Zprostředkovatelský servis

Neznalost jazyka či kulturních odlišností při praktické komunikaci s majoritou a jejími institucemi kompenzují vietnamským imigrantům již zmíněné zprostředkovatelské služby *dich vu*. Dnes je tvoří firmy nebo jednotliví živnostníci, kteří krajanům za příslušné poplatky zařizují záležitosti na českých úřadech (živnostenská oprávnění, daně, pojištění, řidičské průkazy, překlady aj.), poskytují poradenství a informace o českém podnikatelském prostředí, vyhledávají bydlení, tlumočí při vyšetření u lékaře, ve školách, které navštěvují jejich děti atd. Síť zprostředkovatelů je hustá a přizívuje se v ní nemalé množství osob. Vietnamci se netají tím, že příslušné osoby, které se *dich vu* zabývají na profesionální úrovni, mívají kontakty všude, kde je třeba – v nejrůznějších českých institucích a úřadech. Na jednu stranu sice Vietnamci projevují nedůvěru k českým úřadům a policii (vzniklé problémy si řeší sami), na druhou dokážou obě složky obratně využívat.

tlumočníci a
zprostředkovatelé

Vietnamská periodika

Neméně důležitou roli ve zprostředkování informací o dění v ČR i ve vnímání své komunity jako takové, zejména ve své odlišnosti od krajanů v zemi původu, hrají vietnamská periodika tištěná u nás. Komerční dráhu vietnamských tiskovin u nás nastartoval rok 1997, v současnosti u nás vychází Tuan Tin Moi (Novinky týdne), ve stejném vydavatelství časopis The Gioi Tre (Svět mladých), dále konkurenti Van Xuan (Deset tisíc jar), Xa Xu (Daleko od domova) a v současnosti nejčtenější časopis Suc Song (Síla k životu). Vedle nich jsou u nás k dostání některé noviny zpracovávané ve Vietnamu a tištěné v Praze - například vietnamské vládní listy určené českým Vietnamcům An Ninh The Gioi (Světová bezpečnost) nebo Thanh Nien (Mládež). Všechny vietnamské týdeníky vznikající v českých poměrech informují o dění ve Vietnamu, ve světě a v České republice, samozřejmě hlavně o událostech ve zdejší vietnamské komunitě samé. Zároveň jsou v nich udílány praktické rady pro život v ČR a otiskovány kurzy českého jazyka na pokračování. Některé z nich se distribuují i do vietnamských komunit v sousedních zemích (Německo, Slovensko, Maďarsko a Polsko). Tato vydavatelská činnost v oblasti časopisů nemá v žádné vietnamské komunitě v Evropě obdobu, dokonce ani ve Francii, kde žije zhruba

krajanские
časopisy

VIETNAMCI V ČR

šestinásobné množství Vietnamců. Současně má mezi Vietnamci v ČR vysokou sledovanost program VTV 4, který vietnamská televize vyhradila speciálně krajanům žijícím v zahraničí.

krajanská sdružení

Vietnamské organizace v ČR

Na semknutosti a separovanosti vietnamské komunity od majority se podílí nejen ekonomické důvody zdejšího pobytu, jazyková bariéra a kulturní odlišnost, ale i vzájemná sociální provázanost a hierarchie komunity. To všechno přispívá k vytváření specifické sociální sítě, čemuž napomáhá i geografická vzdálenost obou zemí. Komunita jako celek už sice nepodléhá organizační struktuře vytvářené z Vietnamu jako před rokem 1989, nicméně stále zaujímá nejvyšší místo na pomyslné správní pyramidě komunity vietnamský zastupitelský úřad v Praze, jenž politicky ovlivňuje a koordinuje činnost krajanských organizací a spolků (komerčních i neziskových), které zaštiťují komunitní aktivity na lokální úrovni.

Ve vietnamské komunitě působí různá krajanská sdružení, která se svým posláním snaží obohatit kulturní život vietnamské komunity žijící v České republice. Za zastřešující organizaci vietnamské komunity lze pokládat *Svaz Vietnamců v ČR*, sdružující většinou dlouhodobě usazené a úspěšné vietnamské podnikatele, kteří zastupují komunitu v komunikaci s majoritní společností. Založen byl v Praze roku 1999 a jeho reprezentaci dnes najdeme ve všech českých městech nebo obcích s významnější koncentrací Vietnamců. Snaží se řešit problémy týkající se komunity obecně a pořádá zároveň řadu kulturních akcí - slavnosti u příležitosti národních svátků (zejména oslavy Nového lunárního roku), akce určené dětem (oslavy dětského dne, slavnostní předávání ocenění za výborné studijní výsledky, dětské tábory aj.) či sportovní aktivity.

Druhým oficiálním (tj. registrovaným na Ministerstvu vnitra ČR) vietnamským sdružením je *Svaz vietnamských podnikatelů*. Založen byl už v roce 1992, a to s cílem podporovat ekonomické aktivity vietnamských podnikatelských subjektů v České republice. V roce 2008 vznikla v souvislosti s nárůstem pracovní migrace z Vietnamu do ČR a kvůli nekontrolovatelnosti agentur ohledně jejich práce a solidnosti podmínek také *Asociace zprostředkovatelských agentur* s údajným cílem jistého vydělení se od těch „nepoctivých“. Posledním z registrovaných a aktivních občanských sdružení na MVČR je

Svaz vietnamských studentů a mládeže, který sdružuje vietnamské studenty studující na různých českých vysokých školách.

PRAKTICKÉ POTÍŽE BĚŽNÉHO ŽIVOTA

Obživné aktivity

Charakter obživné aktivity ve své podstatě ovlivňuje životní rytmus a styl toho kterého vietnamského imigranta. Převážná většina ekonomicky aktivních Vietnamců vlastní živnostenské oprávnění, ačkoli mnohdy sami nepodnikají, ale pracují v pozici zaměstnance. Výběr sortimentu, se kterým obchodují vietnamští živnostníci, souvisí zejména s nízkými pořizovacími náklady. Většina zboží pochází z vietnamských velkoobchodních tržnic, kde je možnost „zapůjčení“ zboží, jinými slovy jeho poskytnutí na dluh. Velká část výtěžků z podnikání je vydávána za nájem bytu, za vzdělání dětí a zprostředkovatelské služby. Doba pobytu a s ní spojené zkušenosti a získané kontakty jsou znát i u nově přichozích v letech 2007 a 2008. Obecně jsou nejvýraznější problémy této skupiny následující:

- jazyková a kulturní bariéra, nemožnost najít si bez prostředníka práci mimo komunitu;
- zadluženost za zprostředkování cesty do ČR;
- nestandardní postupy v procesu navázání pracovního poměru, např. poplatky za zprostředkování, práce bez smlouvy, případně smlouva nepřeložená do vietnamštiny, neinformovanost o právech zaměstnance;
- nevyplácení mzdy v dohodnuté výši, nejasné srážky z platu;
- propouštění za maličkosti, mnohdy z důvodu získání volného pracovního místa a finanční částky za jeho zprostředkování dalšímu zájemci;
- závislost na příjmu, a tedy tendence přistoupit na práci za jakýchkoli podmínek.

Bydlení

Byty často shánějí imigranti, kteří neumějí dobře česky, přes vietnamské realitní kanceláře, případně jednotlivce, kteří se na vyhledávání vhodných bytů krajanům specializují. Obecně bychom mohli říct, že způsob bydlení i stupeň jeho pohodlí je úměrný době, jakou imigrant v ČR žije. Vietnamci přicházející v „nové vlně“ jsou na tom pochopitelně nejhůře. Většinou bydlí na ubytovně nebo v bytě, který

**charakter
podnikání
úskalí vstupu
na trh práce**

byty a ubytovny

VIETNAMCI V ČR

svým pracovníkům poskytne zaměstnavatel, případně u přátel, s nimiž se skládají na nájem. Ve Vietnamu není nic neobvyklého, že společně bydlí i v jednopokojovém bytě větší množství osob. V Čechách je nicméně k této volbě vedou hlavně pragmatické důvody: imigrant, který si přijel do ČR vydělat, se pochopitelně snaží snížit všechny náklady, které mu výdělek krátí, tudíž se snaží i o co nejnižší náklady na bydlení.

kontakt s institucemi

Jednání s úřady, policií a lékaři

Jednání s úřady přenechávají vietnamští imigranti i po mnoha letech strávených v ČR na zprostředkovatelském servisu. Neznalost českého jazyka, nedostatek času na jeho doučení kvůli pracovnímu zaneprázdnění, na druhé straně i chybějící motivace k takovému kroku tvoří začarovaný kruh, ze kterého jen málokterý imigrant dokáže či má zájem vystoupit. Obzvláště tehdy, když mnozí nemají jasnou představu o budoucnosti. Na jednu stranu jsou služby *dich vu* drahé, vytvářejí závislost na zprostředkovatelích a demotivují vietnamské imigranty v osamostatnění se, na druhou je jejich využívání pro Vietnamce stále jednodušší.

Komunikace s majoritou

- stereotypní mediální obraz Vietnamců jako pouhých pachatelů hospodářské kriminality;
- nízká prestiž vietnamského podnikatele v očích majority;
- nedůvěřivost Vietnamců k českému institucionálnímu prostředí, tendence neupozorňovat na sebe a problémy řešit uvnitř komunity.

integrování Vietnamci

Mezi Vietnamci jsou však i jedinci, kteří se částečně nebo úplně vzdálili od své komunity, tedy profesně se pohybují vně komunity nebo mají společenské vztahy navázány spíše mimo vietnamské prostředí. Někteří z nich jsou zaměstnáni v českých nebo zahraničních společnostech nebo mají vlastní firmu, která zaměstnává Čechy i cizince, případně má i mezinárodní působnost (vietnamského majitele má např. řetězec obchodů se sportovním zbožím *Sportissimo* či asijské fastfoody *Panda a Li Vu*). Ve valné většině se však jedná o starousedlíky. Mezi osobami, které inklinují spíše ke kontaktům a společenským vazbám s majoritou, jsou logicky velmi často také manželé nebo manželky českých občanů.

Zcela jinou kapitolou je druhá generace Vietnamců, která prostřednictvím školní docházky vrůstá více do české společnosti a získává naopak kulturní a jazykovou bariéru vůči komunitě svých rodičů; zvláště vietnamské děti narozené v ČR vietnamsky nejenže dobře nemluví, ale ani mluvit nechtějí, za svůj jazyk považují češtinu.

OBECNÉ SHRNUTÍ PROBLEMATIKY POBYTU

Vietnamci, kteří prožili období socializace a enkulturace ve Vietnamu, tendují k vytváření etnicky vyhraněných obchodních a komunikačních center, jejichž stále pestřejší nabídka poskytovaných služeb tyto osoby k hlubší integraci spojené se změnou životního stylu nijak nestimuluje. Vzhledem k tomu, že velká část vietnamské komunity přijela do ČR s vidinou zlepšení své ekonomické situace a následného návratu do země původu, žijí mnozí Vietnamci u nás v pocitu provizoria, kterého se často nezobaví ani při prodlužování svého pobytu v ČR. Toto provizorium má rovněž vliv na jejich motivaci učit se česky nebo hlouběji poznávat ČR. Dalším důvodem jsou značné rozdíly politického, kulturního i ekonomického vývoje v obou zemích. Jen málokterí si uvědomují možnost vystoupit z prostředí separované komunity a postupnou integrací se přiblížit běžnému životu majority.

Na druhou stranu skutečnost, že vietnamské děti a mládež se díky školní docházce daleko více identifikují s českou kulturou a samotná komunikace ve vietnamštině jim mnohdy činí velké potíže, posunula generaci jejich rodičů přinejmenším k přijetí faktu, že tu zůstanou delší dobu, než původně plánovali. Z generačních odlišností ovšem vyplývá mnoho složitých otázek, se kterými se v současné době potýká velká část vietnamských rodin a které mají vliv na celou komunitu.

Nedávný vysoký příliv nových pracovních migrantů z Vietnamu zastihl nepřipravenou jednak samotnou vietnamskou komunitu, jednak české institucionální prostředí. Největší slabinu představuje jazyková bariéra a s ní spojený nedostatek informací. Z toho pro cizince vyplývají takové nesnáze, jako je závislost na dalších osobách, riziko pádu do ilegality či náchylnost k vykořisťování nejrůznějšího druhu.

**bariéry
integrace**

vietnamské děti

KOMUNIKACE S VIETNAMCI S OHLEDEM NA KULTURNÍ SPECIFIKA

Jazyk

vietnamština

Vietnamština se zapisuje latinkou a slovní zásoba se skládá z jednoslabičných slov, která se neskloňují, nečasují ani jinak nepozměňují. Významotvornou funkci má šest různých tónů odlišujících se diakritickými znaménky. Co se týče zdvořilostních výrazů, je vietnamština od českého jazyka také značně odlišná: nepoužívá tykání a vykání, ale využívá zvláštních zdvořilostních obrátů, jejichž aplikace závisí na řadě okolností vztahujících se k věkové a společenské příslušnosti. Při oslovení se místo osobních zájmen používají příbuzenské termíny – např. *em* = mladší sestra, *anh* = starší bratr, *bac* = strýc, starší bratr otce, *ong* = dědeček. V každém vztahu je nutné přizpůsobit i pojmenování sebe sama (oslovují-li někoho jako staršího strýčka *bác*, pak o sobě automaticky musím hovořit jako o mladém synovci *cháu*).

vliv češtiny

Samotná vietnamština v českém prostředí prochází řadou proměn. Již v 80. letech si pro sebe zdejší Vietnamci vymysleli zvláštní etnické označení „Viet Xu“ - čili Vietnamec v Československu, které užívají dodnes (jeho původ sahá k českému výrazu „Vietnamců“, jehož zakončení genitivu plurálu vnímali Vietnamci jako samostatné slovo a „c“ slyší jako „s“ - psáno „x“). Z důvodu obtížné výslovnosti českých názvů se také v celém československém prostoru začali orientovat podle vlastních označení (například *Ka* = Karlovy Vary, *Tép* = Teplice, *Ót* = Ostrava aj.), která se postupně rozšířila natolik, že se stala srozumitelnými pro všechny Vietnamce u nás. Čeští Vietnamci přijali za své také mnoho českých výrazů. Obecně se týkají všeho, co souvisí s jejich každodenním životem (podnikatelské aktivity, bydlení, styk s českými úřady) a co neznají z Vietnamu, tedy co nemá patřičný ekvivalent ve vietnamštině. Do vietnamštiny českých Vietnamců tak pronikla například česká slova jako *večeřka*, *občerstvení* nebo *nonstop*, z potravin třeba *chleba* a *salám* nebo výrazy z úřední terminologie jako *trvalý pobyt*, *konto* aj. Pozdravem *ahoj*, který je v češtině používán pouze mezi blízkými lidmi, se mezi sebou zdraví běžně.

Jména

Vlastní postavení v komunikaci má rovněž jméno: většina vietnamských jmen se zapisuje v pořadí: příjmení + křestní jména, případně + spojovací slabika vložená mezi ně (např. Nguyen Van Trung). Mezi spojovací slabiky běžné ve jménech mužů patří *Van* či *Duc*, ženská jména obsahují velmi často slabiku *Thi*. Ovšem vzhledem k tomu, že česká jména se uvádějí zpravidla opačně, Vietnamci u nás se tomu někdy snaží přizpůsobit a pořadí přehodí. K tomu se Vietnamci mezi sebou oslovují nikoli příjmením, ale křestním jménem, neboť vietnamských příjmení je jen omezený počet, co vytváří ze jména opět opačný dojem. Pro snazší komunikaci s českým prostředím si však často Vietnamci dávají k vlastnímu i křestní jméno české; dvojnásob to platí pro vietnamské děti, které přichází do styku s majoritou nejvíce - prostřednictvím školní docházky nebo výchovy v české rodině. Hlavním důvodem je ten, že vietnamská jména jsou pro Čechy obtížně vyslovitelná. Zpravidla pak volba českého jména souvisí s fonetickou podobou alespoň prvního písmene: Ha bývá často Hanka, Hung Honza, Linh Lenka atp.

Vybraná kulturní specifika

Úsměv – snad nejvíce zavádějící je vnímání úsměvu na tváři Vietnamců, neboť úsměv v jejich podání neznámá jen pocit radosti či výraz sympatie. Vietnamci ho užívají také v kontextu nepříjemné situace, projevují jím nervozitu, podráždění, rozpaky či omluvu, kdy chtějí zmírnit fakt, že se svými problémy obtěžují či v případě, že dotyčný nerozumí projevu mluvčího apod.

Pozdrav – při pozdravu i poděkování se Vietnamci lehce uklání a při seznámení obvykle nepodávají pouze pravou ruku, ale doprovází ji i lehký stisk ruky levé. Oběma rukama jsou rovněž podávány jakékoli předměty partnerovi, jemuž dáváme najevo, že si ho vážíme. Vietnamské ženy nejsou zvyklé při pozdravu či seznámení podávat ruku vůbec.

Nepřímá odpověď – Vietnamci se často vyhýbají přímé odpovědi. Ve vietnamské komunikaci téměř nenalezneme zápor (na přímou otázku vyžadující *ano* – *ne* se nám obvykle dostane odpovědi typu „*je to dosti složité*“, „*musíme si to promyslet*“ apod.), konkrétní situaci často popisují nepřímou, např. pomocí klasických příběhů nebo legend.

Časoprostorové vnímání – Vietnamci nejsou příliš vybaveni smyslem příchodu „na čas“ ani plánováním do budoucna, z pohledu

Evropana jednají víceméně chaoticky; s tím souvisí například i neschopnost Vietnamců stát ve frontě apod.

Hlasitý projev – jeho důvodem je nadměrný hluk v přelidněném Vietnamu, zejména v silničním provozu, doprovázeném neutuchajícím troubením tamních řidičů.

Ztráta tváře – kdo není schopen regulovat své city, pozbývá autority. „Tvář“ ztratí ten, kdo se vzteká, křičí či jiným způsobem dá průchod svým negativním emocím, a tvrdá je současně otevřená kritika jednotlivce před kolektivem, neboť tím „ztrácí tvář“ dotyčný.

Image – Vietnamci si velice hledají svou pověst a všeobecně inklinují k tomu ukazovat vše v lepším světle; o problémech se nemluví a nepřisluší se je ukazovat.

Dárek – smyslem dárku je projevit úctu obdarovanému. Ve Vietnamu je samozřejmostí i při úředním jednání (nezaměňujeme za úplatek).

Pověřivost – život Vietnamců ovlivňuje řada zvyklostí, jejichž racionální jádro často uniká, přesto se striktně dodržují. Týká se to všech oblastí života - jsou vhodná období pro uzavírání manželství, jiná k uzavření obchodu atd.

Dlouhý nehet – u bohatých obchodníků se můžeme na malíčku ruky setkat s dlouhým, až několikacentimetrovým nehtem coby symbolem úspěchu.

Pohostinnost a stolování – pohostinnost patří k tradičnímu rysu charakteru Vietnamců. Základním nápojem, jenž nechybí při žádném posezení, je zelený čaj. Při stolování jsou pak Vietnamci zvyklí jíst společně a pomalu, během jídla se řeší důležité rodinné i obchodní záležitosti. Všechna jídla se na stůl servírují současně, každý druh na samotném talířku, a z nich si Vietnamci hůlkami odebírají do svých misek. Nepřejí si *dobrou chut'*, ale nejmladší vybídnou starší, aby si posloužili jako první. Sytost dávají najevo tím, že část krmě v misce nechají. Zašpinění ubrusu či mlaskání není ve Vietnamu neslušné, je to výraz spokojenosti a pochvaly hostiteli.

rodinné tradice

Postavení rodiny a ženské role ve společnosti

Některé z tradičních zvyklostí si Vietnamci u nás udržují více, jiné naopak podléhají vlivu české kultury. K trvalým hodnotám patří udržování rodinných vztahů a hierarchie projevující se v prokazování úcty rodičům a předkům. V žádné vietnamské domácnosti nechybí oltář určený předkům a jejich uctívání v období novoluní a úplňku.

Obětina mi bývá ovoce, oblíbená jídla zemřelých, pálenka, falešné bankovky aj. K dalším dodržovaným vietnamským svátkům uvnitř rodiny patří výroční dny úmrtí blízkých a samozřejmě vietnamské svatby, které mívají i v českém prostředí až několik stovek hostů. Vietnamská společnost je výrazně založená na rodinné soudržnosti. V českém prostředí však přijaly vietnamské rodiny i některé české svátky – slaví narozeniny, kvůli dětem mnohdy i Vánoce.

Vietnamské ženy jsou, ač se to tak na první pohled nemusí jevit, velmi samostatné a rozhodné. Jejich postavení však není otevřeně prezentováno, neboť společnost by takové chování nepřijala pozitivně. Na veřejnosti se musí k muži chovat, jako by byly v podřadném postavení. Před začátkem čínské nadvlády byla pozice vietnamské ženy v rodině i ve společnosti tradičně silná. Mezi legendární a nejdůležitější vietnamské historické postavy patří ženy, ženská božstva jsou součástí tradičního mytologického světa Vietnamců. Čínský konfuciánský vliv však díky tisíci letům svého působení změnil zaběhlé pořádky. Touhou každé rodiny bylo zplodit syna, jenž narodí od dcery může praktikovat kult předků – bez jeho modliteb nenaleznou duše zemřelých rodičů a prarodičů v jiném světě klid. Ve Vietnamu také téměř neexistuje sociální zabezpečení a rodiče jsou ve stáří odkázáni na své děti, respektive syny, protože dcery odcházejí za manželem. V souvislosti s dlouhotrvajícím obdobím válek (od druhé světové války se ve Vietnamu válčilo až do počátku 80. let minulého století) a s odchodem dospělých mužů do armády však získaly vietnamské ženy zpět vliv nejen v rodině, ale i v podnikání a v politice: zastávaly práci v domácnosti, na poli, ale také opravovaly silnice po bombardování a řídily pohyb vojenských konvojů během amerických náletů.

V českém prostředí se nicméně vietnamské ženy v důsledku tradičního chápání jejich postavení ve společnosti často dostávají do sociální izolace. Jsou zaměstnány nejen péčí o rodinu, ale podílejí se i na zajištění rodinných příjmů, mají tedy dvojnásobně menší šanci naučit se místní jazyk a z této izolace vystoupit. V poslední době se stále více objevuje ve vietnamských rodinách domácí násilí. Přičítat to můžeme nadměrnému pracovnímu nasazení, frustraci z poklesu třezeb či nedostatnému společenskému vyžití. Ženy, jež se v podobné situaci ocitnou, nemají příliš možností, jak z ní ven. Neumějí jazyk a žijí v uzavřené komunitě, která odmítá problémy akceptovat, natož řešit.

postavení žen

vietnamské ženy v ČR

buddhismus **Náboženství**

V kontextu svého vývoje dospěla vietnamská komunita složená více-méně ze samých obchodníků také k určitému duchovnímu obrození. O náboženská uskupení Vietnamců v ČR tak není nouze, ať už se jedná o buddhisty, katolíky nebo sbor evangeliků. K buddhistickému vyznání se hlásí podstatná část obyvatel Vietnamu a vietnamští starousedlíci založili buddhistické svatostánky v Praze, Brně, Varnsdorfu či Potůčkách. Záměrem významných představitelů komunity je vybudovat v blízkosti pražské tržnice SAPA buddhistický chrám přístupný široké veřejnosti. Taktéž křesťanská část Vietnamců má silné zastoupení; vietnamští katolíci nechyběli při vítání letošní návštěvy papeže Benedikta XVI. v ČR. Za zmínku pak stojí i to, že někteří čeští Vietnamci následují společnost Svědků Jehovových. Její stoupenci se ve vietnamské komunitě poměrně činí: když se před lety v Praze poprvé otevřel kurz vietnamštiny pro veřejnost, patřili mezi úplně první zájemce, a v roce 2007 se „Jehovisté“ jakožto první česká „organizace“ přihlásili k členství ve Svazu Vietnamců v ČR.

křesťanství

tradiční zvyky

Vietnamci přivázejí do naší země mnohé ze svých tradičních kulturních zvyklostí. Zvyky vycházejí z dávných místních a čínských tradic, ale i z vlivů indické či moderní západní kultury. Vietnam je zemí s více než tisíciletou historií, během níž se na jejím území vystřídalo množství rozličných kulturních vlivů, jejichž prvky si Vietnamci se svým příznačným pragmatickým přístupem často přizpůsobili k vlastnímu užítku.

INFORMACE O VIETNAMU

fakta

Oficiální název státu: Vietnamská socialistická republika
Hlavním městem je Hanoj, největším Ho Či Minovo Město (bývalý Saigon). Vietnam obývá okolo 87 milionu obyvatel, a země se tak řadí na 13. příčku mezi nejlidnatějšími zeměmi světa. Od roku 1975, kdy byla ukončena válka s USA, se počet obyvatel ve Vietnamu téměř zdvojnásobil a předpokládá se, že v roce 2025 bude mít Vietnam přes 105 miliónů obyvatel. Rozložení obyvatel ve Vietnamu je vyjádřeno poměrem jedné čtvrtiny městských obyvatel ku třem čtvrtinám obyvatel žijících na venkově. Tento fakt koresponduje s tím, že 70 % obyvatel ve Vietnamu pracuje v zemědělství. Rozdíly mezi životem ve městech a na venkově jsou přitom značné.

Etnické složení

Etničtí Vietnamci (národnost Kinh) tvoří přibližně 86 % obyvatelstva. Ostatní obyvatelé jsou příslušníky okolo šedesáti dalších národností, z nichž nejpočetnější jsou národnosti Tay, Thai, Khmer, Muong, Číňané, Nung, Hmong a Dao. Průměrná hustota osídlení Vietnamu je 248 obyvatel/km², avšak v horách, kde žije většina menšinových národností (kromě Číňanů, kteří se soustředili především do Ho Či Minova Města), je hustota osídlení výrazně nižší. Naproti tomu v nížinách a deltách, které obývají především Vietnamci, dosahuje hustota obyvatel až 1200 obyvatel/km² (delta Rudé řeky).

národnosti

Politika

VSR je unitární republikou a vedoucí silou ve státě a společnosti je podle ústavy Komunistická strana Vietnamu. Už ve 2. polovině 80. let však vláda pochopila, že izolovaný vývoj a udržování styků pouze se zeměmi se stejným politickým systémem jsou neudržitelné. Díky potřebě zahraničních investic se tak staví otevřeně k dialogům s mnohými zeměmi západního světa včetně Francie a USA, tedy zeměmi, se kterými v moderních dějinách válčila. Obyvatelé Vietnamu také mohou podnikat a díky internetu mají přístup k informacím z celého světa. V zemi má však stále své místo ideologická cenzura a lidé se musí dnes a denně potýkat s všudypřítomnou korupcí.

státní zřízení

Hospodářství

Od poloviny 19. století byl Vietnam francouzskou kolonií a většina jeho zdrojů a potenciálů byla čerpána pro potřeby koloniální mocnosti. Na konci 2. světové války tak v severní části Vietnamu vypukl obrovský hladomor, který byl významným hybatelem dalšího vývoje. Viêt Minh, politická strana vedená Ho Či Minem, usilující o osvobození Vietnamu od koloniální nadvlády, využila nejen nepřehledné politické situace, která v koloniích nastala na konci války, ale také zoufalé situace lidí a jejich nespokojenosti k tomu, aby vyhlásila v srpnu 1945 nezávislost Vietnamu. V roce 1975 skončily války s Francií i USA a vláda sjednoceného Vietnamu započala proces obnovy země. V roce 1986 v souvislosti s nepřítelů úspěšnou aplikací socialistických teorií přistoupila vláda k rozsáhlým ekonomickým reformám. Jádrem politiky bylo zrušení zemědělských výrobních družstev, snížení státních zásahů do sféry obchodu a otevření země zahraničním investicím. Ačkoli se Vietnam stále potýká s řadou problémů, jako je korupce, nedokonalá legislativa, plýtvání

ekonomika

VIETNAMCI V ČR

přírodními zdroji či špatné hospodaření zejména státních podniků, jeho ekonomika díky zahraničním investorům ze zemí Asie i Evropy a USA neustále roste. Průmysl ve Vietnamu se soustřeďuje na textil, obuv a elektroniku a velké perspektivy vidí vláda také v potravinářském, petrochemickém a chemickém průmyslu. Země je po Thajsku největším světovým vývozcem rýže – rýže se pěstuje na cca 80 % obdělávané půdy a zaměstnává tři čtvrtiny obyvatelstva.

Náboženství a kultura

víra Duchovní život Vietnamců je prostoupen vírou v nadpřirozený svět, která vzešla z dávného animismu. Většina Vietnamců považuje vlivy nadpřirozených bytostí, jež v dobrém či špatném ovlivňují jejich osud, za samozřejmou součást života, která tvoří součást komplikovaného duchovního světa vietnamského národa, jenž se navenek projevuje silnou pověřčivostí a striktním dodržováním s ní souvisejících praktik. Přestože pro Evropana může být víra v nadpřirozené bytosti, jakými jsou různí ochránci domácnosti, vesnice, půdy apod., těžko pochopitelná, charakterizuje život většiny Vietnamců bez ohledu na jejich věk či společenskou třídu. Této prastaré víře v nadpřirozený svět neodporuje ani příslušnost k náboženství podle našeho vidění světa, např. k buddhismu nebo křesťanství. Buddhismus, konfucianství a animismus, částečně ovlivněný čínským taoismem, se navzájem nevyklučují, tyto nauky se v životě lidí spíše doplňují. Ke katolickému vyznání se ve Vietnamu hlásí až 8 milionů lidí, což je po Filipínách největší počet katolíků v Asii. V jižním Vietnamu také od 20. lete minulého století existuje vlastní monotheistické náboženství Cao Dai, do určité míry organizované jako církev. Vyznačuje se snahou spojit prvky všech světových náboženství a kultur; vedle Ježíše Krista, Konfucia a Buddha tak uctívá i třeba francouzského spisovatele Victora Huga.

Oficiální svátky

tradiční a státní svátky

- Nový rok – 1. ledna
- Lunární Nový rok Tet Nguyen Dan – pohyblivý svátek v závislosti na lunárním kalendáři v období ledna a února
- Den vítězství – 30. dubna
- Mezinárodní den práce – 1. května
- Státní svátek – 2. září
- Svátek uprostřed podzimu Tet Trung Thu – pohyblivý svátek v závislosti na lunárním kalendáři, který je určený dětem

Spolky v ČR

- Klub Hanoi
- Česko-vietnamská společnost

LITERATURA A ZDROJE:

Brouček, S. 2003. „Aktuální problémy adaptace vietnamského etnika v ČR“. *Integrace cizinců na území České republiky*. Praha: AVČR, s. 7 - 18.

Heroldová, I.; Matějová, J. 1987. „Vietnamští pracující v českých zemích. Východiska, koncepce, metoda, cíl“. *Český lid*, roč. 74, č. 4, s.197 - 202.

Ičo, J. 2006. „Historie Vietnamu“. In: Kocourek, J.; Pechová, E. (ed.). *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jinočany: Nakladatelství H&H, s. 30 – 41.

Komers, P. 2008. *Vliv češtiny na vietnamštinu Viet Xu*. Dosud nepublikovaná studie. Praha, 10 s.

Krebs, M., Pechová, E. (ed.). 2008. *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Praha: La Strada, o. p. s.

Martínková, Š. 2008. „Sociabilita vietnamského etnika v Praze“. In: Uherek, Z.; Korecká, Z.; Pojarová, T. (ed.): *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Martínková, Š. 2008. „Vietnamská komunita v ČR a její proměna v roce 2008“. In: Krebs, M.; Pechová, E. (ed.). *Zpráva z projektu: vietnamští dělníci a dělnice v českých továrnách*. Praha: La Strada, o. p. s., s. 7 – 14.

Ngo Van Le. Vietnamští pracující v Československu. In: *Zpravodaj KSVI*. Praha: ÚEF ČSAV, 1989, s. 19 - 138.

Pechová, E. 2008. *Migrace Vietnamců do ČR v kontextu problematiky obchodu s lidmi a vykořisťování*. Praha: La Strada, o. p. s.

Tungová, L. *Vietnamský tisk v ČR*. Dostupné na: <www.migraceonline.cz> [Naposledy navštíveno: 17. 2. 2009].

VIETNAMCI V ČR

Vasiljev, I. 2006. „Dynamika národních tradic a vlivů nového prostředí v životě vietnamské komunity v České republice“. In: Koucourek, J.; Pechová, E (ed.). *S vietnamskými dětmi na českých školách*. Jinočany: Nakladatelství H&H, s. 118 – 125.

Vasiljev, I. 1999. *Za dědictvím starý Vietů*. Praha: Etnologický ústav AVČR.

MONGOLOVÉ V ČR

HISTORIE MONGOLSKÉ MIGRACE DO ČECH A NA MORAVU

Od 60. let minulého století probíhala mezi Mongolskem a Československem živá spolupráce zejména v oblasti rozvoje hospodářství. Její součástí byla i výměna pracovních sil. Mongolští občané byli přijímáni především do kožedělného průmyslu, malé skupiny však pracovaly i ve strojírenství a stavebnictví. Rovněž studenti z Mongolska získávali do tehdejší Československé socialistické republiky vcelku snadno stipendia i víza. Právě tito studenti, kteří zde absolvovali vysoké školy, se tu již v průběhu studia usazovali, zapojovali se do pracovního procesu a zakládali rodiny. Nezřídka pak zprostředkovali studium a pobyt i svým příbuzným, nebo jen přenesli zkušenost a informace z ČR do svých domovů. Tato raná mongolská migrace tedy byla z velké části důsledkem rodinných a přátelských vazeb mezi imigranty a jejich blízkými, kteří zůstali v zemi původu.

**migrace
za minulého
režimu**

FORMOVÁNÍ MIGRAČNÍCH SÍTÍ

situace po roce 1989

V období po „sametové revoluci“ v roce 1989 narůstal počet imigrantů z Mongolska spíše zvolna. Do roku 2005 nebylo na území ČR usazených více než 3000 Mongolských občanů. V průběhu tohoto období, kdy jich zde nebylo mnoho, stabilizovali vzájemné vztahy, které částečně nahrazovaly absenci příbuzných, a upevňovali své pozice v českém prostředí. Postupný nárůst počtu Mongolů v ČR byl způsoben mimo jiné i tím, že dospělí si nemohli dovolit ztratit práci kvůli péči o děti, které se jim v ČR narodily (migranti obecně věnují zaměstnání více času, než je v cílové zemi obvyklé), a proto zvali do ČR další členy rodiny. Sourozenci či rodiče přijížděli, aby se starali o děti příbuzných, a zároveň se postupně seznamovali s prostředím a učili se český jazyk, aby sami mohli vstoupit na pracovní trh, jakmile se děti osamostatní.

dnešní migranti

Zlom v přílivu migrantů nastal po roce 2005. V průběhu následujících dvou let se počet mongolských občanů na území ČR podstatně zvýšil. Vzhledem k tomu, že nejsou k dispozici studie, které by tento nárůst vysvětlovaly, můžeme pouze spekulovat, že byl vyvolán několika vzájemně se podporujícími vlivy. Český trh práce dosud nebyl plně nasycen levnou pracovní silou; proto se objevili zprostředkovatelé práce, „náborníci“, kteří se na mongolské straně rekrutovali z lidí s migrační zkušeností do ČR, na české straně se jednalo o dlouhodobě usazené Mongoly. V době relativní politické a hospodářské nestability v Mongolsku tyto „náborníci“ vytvořili prostřednictvím inzerátů v novinách či na internetu a reklamních upoutávek v televizi iluzi České republiky jako vyspělé demokratické země Evropské unie, se kterou Mongolsko díky podobné socialistické historii sdílí mnoho společného. Lákavá byla také poloha v centru Evropy, umožňující rozlet do jiných koutů vyspělého Západu. Nabídka byla podepřena obrazem usazených, spokojených a zajištěných rodin v ČR, které sem tam navštíví svou rodnou zemi, aby vydělané peníze utratily za vysněnou návštěvu domoviny a za dary svým blízkým. České úřady v té době patřičně nereagovaly a příliv migrantů efektivně nekontrolovaly.

nábory pracovníků

S ohledem na celkový počet občanů Mongolska (2,6 milionů) si lze představit, jaký úspěch tato „náborová akce“ mohla mít, když i přes nemalou částku za zprostředkování práce a vyřízení pobytových

povinností (informátoři uvádějí částku v průměru 1500 \$) zvýšila počet nově příchozích za dva roky více než dvojnásobně. V roce 2006 byl celkový počet Mongolů v ČR 3 280, počátkem roku 2008 jich bylo evidováno přes osm tisíc.

OFICIÁLNÍ STATUT MONGOLSKÝCH PŘISTĚHOVALCŮ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJICH TYPICKÉ MOTIVACE

Pokud se podíváme na současnou situaci Mongolů v ČR skrze optiku pobytové legislativy pro tzv. třetí země, zjistíme, že nejpočetnější kategorií na našem území jsou občané Mongolska s trvalým pobytem na území ČR, dále ti, kteří získali dlouhodobý pobyt nad 90 dní s vízem za účelem zaměstnání, pak lidé s dlouhodobým pobytem nad 90 dní a vízem za účelem podnikání a konečně lidé s dlouhodobým pobytem a vízem za účelem sloučení rodiny.

pobyt v ČR

Trvalé usídlení Mongolů v ČR je poměrně řídké, nicméně jejich počet roste. Z přehledu statistik můžeme vyzorovat, že v počtu zastoupení dnes dominují ti, kteří přijeli do ČR kvůli zaměstnání. Proto můžeme označit mongolskou migraci do ČR za „pracovní“, ovšem nikoliv jednoznačně. Obyvatelé Mongolska v ČR se vyznačují několika specifiky, která jsou více méně v rozporu s obvyklým vymezením pracovní migrace. Těmi jsou zejména vysoká porodnost v cílovém prostoru a fakt, že častěji než imigranti z ostatních zemí uvádějí i jiné motivy migrace než finanční výdělek. Těmito motivy jsou nejčastěji usazení a zajištění lepší budoucnosti pro svou rodinu v ČR, nová zkušenost a poznávání Evropy či dočasné usazení při cestě dále na západ.

pracovní migrace

Po tzv. hospodářské krizi na přelomu let 2008 a 2009 počet Mongolů během několika měsíců strmě klesl. Za tímto poklesem stojí obecně krizová situace na trhu práce a s tím související opatření například: Pozastavení udělování víz některým tzv. třetím zemím (včetně Mongolska); neochota prodlužovat pracovních povolení; zpřísnění podmínek tzv. agenturního zaměstnávání cizinců.

ekonomická krize

MONGOLOVÉ V ČR

Po propuštění ze zaměstnání mnozí opouštěli Českou republiku, ať už cestou projektu tzv. dobrovolný návrat (nejvíce využitý právě Mongolskými občany) nebo po zvážení svých možností na své náklady.

Avšak poměrně velká část mongolských migrantů zde setrvala v domnění, že se situace v průběhu času zlepší. Někteří z nich pak řeší svou situaci cestami na hranicích zákona. Jedním z nejčastějších způsobů jak dočasně řešit svůj pobyt v ČR je v současnosti (konec roku 2009) změna účelu pobytu z pracovního víza na vízum za účelem podnikání, touto cestou někteří Mongolští migranti reagují na striktní legislativní podmínky pro cizince a snaží se mj., alespoň zachovat legální pobyt na území ČR.

Lze předpokládat, že pokles pracovních migrantů bude nadále povolna pokračovat, dokud se v ČR nestabilizují a nezlepší podmínky na trhu práce.

PROBLÉMY SPOJENÉ S NOVOU MIGRAČNÍ VLNOU

S odstupem lze poznamenat, že nepřipravenost na potřeby přistěhovalců, zejména komunikační potíže, spojené s přílivem nových pracovních migrantů, zasáhly široké spektrum institucí, do jejichž působnosti spadají záležitosti týkající se cizinců.

„Šok“ nastal také u české společnosti, která se vyznačuje relativně vysokou národnostní homogenitou. Zejména města s vyšším počtem Mongolů (Blansko, Havlíčkův Brod, Pardubice aj.) jen těžce nesla příliv Asiátů do blízkosti svých domovů, mnohde se Češi neubránili xenofobním reakcím.

noví migranti

Překvapení se dočkali i dlouhodobě zde žijící Mongolové. Najednou museli čelit odtažitosti a nepřátelství ze strany české veřejnosti. Kromě toho se noví migranti neznalí jazyka neorientovali v novém socio-kulturním prostoru, neměli spolehlivé sociální vazby na české prostředí, a tudíž nedisponovali záchrannou sítí rodiny, přátel nebo známých. Proto byli již usazení Mongolové prvními, na koho se obraceli s žádostmi o pomoc při tlumočení a jednání na úřadech, policii, soudech, v neziskových organizacích, agenturách

práce, při vyhledání ubytování apod. O pomoc žádali jak krajské instituce, tak jednotlivé krajany.

Zpočátku vypomáhali nárazově, dle potřeby, ale postupně se tato pomoc mezi krajany stala vyžadovanou samozřejmostí, která se ustálila v určitou formu reciproční výměny, v jejímž rámci nepřehledně kolují finance, zboží a služby.

TVOŘÍ MONGOLOVÉ V ČR KOMUNITU?

Nejen v ČR panuje tendence považovat cizince lokalizované na jednom místě (v jednom městě, v cílové zemi vůbec) za komunitu. Představa, že mongolští imigranti tvoří kvůli společnému „etnickému původu“ či podobnosti vzhledu komunitu, uzavřený a vnitřně provázaný sociální organismus, není zcela správná.

Ve skutečnosti je tomu spíše naopak. A to i přesto, že zpravidla mají přátelskou povahu, rádi se navzájem navštěvují a pohotově si vyměňují informace. Každý má své soukromí, preferuje osobní svobodu a raději spoléhá na vlastní schopnosti. Mongolové obecně spíše neradi projevují slabost či potřebu pomoci a stejně jako u nás ctí hodnotu individualismu.

Pokud se nějaká místní skupina Mongolů jeví jako uzavřené společenství, děje se tak spíše pod tlakem vnějších podmínek. Jazyková a vizuální odlišnost je separuje od zbytku společnosti, a proto vzájemně spolupracují při zajišťování podmínek k životu.

S obecně rozšířenou představou existence „mongolských komunit“ se setkáme také v podmínkách hromadně sdílených ubytoven a bytů. Tito spolubydlíci jsou samozřejmě v denním kontaktu a častěji se sdružují, ale děje se tak spíše „z nouze“, resp. z důvodu uzavřenosti vnějšího prostředí a nedostatku příležitostí ke kontaktu s místními obyvateli. V této okolnosti vynucené kooperaci mezi navzájem nepříbuznými Mongoly nehrají roli kvalitativní hodnoty vztahu (vzájemná důvěra, citová vazba, aj.), jak by se dalo čekat, kdyby tvořili komunitu.

**sociální
struktura**

**příčiny
uzavřenosti**

Příčin klamného zdání existence „mongolských komunit“ je jistě více, ale pro náš účel není důležité je všechny rozebírat. Je dobré vědět, že za optimálních podmínek ke komunitnímu typu sdružování mongolští imigranti neinklinují. Pokud v některých případech mongolští migranti formují uzavřené a vnitřně organizované uskupení, je třeba se ptát, co nebo kdo za tím stojí. Za takovou strukturou vzájemných vztahů se může skrývat vykořisťovatelský mechanismus, kdy například zprostředkovatel soustřeďuje, ovládá a řídí skupinu pracovníků, kteří jsou závislí na jeho službách, a jejich rodné příslušníky).

ZPROSTŘEDKOVATELÉ, ASISTENTI A STRATEGIE VYKOŘISŤOVÁNÍ

Pod uvedenými pojmy si můžeme představit různé formy vykořisťovatelských praktik ze strany jedinců, kteří mají díky svému výhodnému postavení moc manipulovat svými krajany.

zprostředkovatelské služby

Modelovým příkladem může být pozice dlouholetého pracovníka v nejmenované firmě, kde pracuje několik desítek dalších Mongolů. Tento pro firmu spolehlivý a důvěryhodný pracovník, který ovládá komunikaci v češtině a dobře se orientuje v pracovním procesu, si postupně osvojil schopnost řídit své krajany a vedení podniku mu nakonec svěřilo celkové provozní vedení dané skupiny. Někdy jsou tyto a podobné strategie uplatňovány s cílem vědomě zastřít nestandardní praktiky v podniku.

Vybraný zástupce je pak zaměstnavateli zodpovědný za bezproblémovost svých podřízených, v důsledku čehož se může ocitnout pod psychickým a motivačním tlakem.

Tento řekněme „asistent“ (v praxi může jít o koordinátora, zprostředkovatele, tlumočníka, předáka, provozního vedoucího nebo jen o řadového zaměstnance) nabývá vlivu a moci tím, že on sám nebo se svými pomocníky rozhoduje o zásadních oblastech života svěřených pracovníků: vyřizuje jim či zodpovídá za jejich řádné pojištění, ohlášení pobytu, koordinuje doprovod k lékaři, rozhoduje o místě ubytování, o pokutách a srážkách z platu, má vliv na organizaci pracovních směn a je schopen ovlivnit i případné propuštění.

Důležitými faktory, které zesilují asistentovu moc a zvyšují riziko vykořisťování, jsou komunikační hendikepy, nedostatečné právní povědomí a prostorová izolace (ubytovny na periferiích měst) „obyčejných“ pracovních migrantů.

Může se také stát, že asistent vytvoří fiktivní představu o fungování českého prostředí, nebo se vydává např. za zástupce ředitele, aby zesílil účinek svých rozhodnutí. Může mystifikovat pracovníky ohledně jejich práv a povinností na území ČR. Aniž by si to uvědomili, může ve vztahu k nim porušovat zákon - například po zjištění, že pracovnice otěhotněla, ji propustí z práce. Dalšími příklady nelegální činnosti mohou být: zadržování osobních dokladů, falešné tlumočení podmínek smluv, zadávání výkonu nelegální činnosti v rámci pracovní náplně, nezákonné srážky z platu, úplatkářství a podobně.

Vzniká tak hierarchická struktura vztahů, kde na vrcholu je „asistent“ a jeho pomocníci (může se jednat o příbuzné), přičemž další sestupné pozice závisejí na vztahu s „asistentem“. Velice snadno tak mezi spolupracovníky vzniká atmosféra konkurenčního zápasu o pracovní pozici, někdy dokonce o udržení pracovního místa za jakoukoli cenu.

Když se pracovník pokusí z této pasti uniknout, dochází ve vyhrocených případech k zastrašování, vydírání i fyzickému napadání. Únik je složitý, uvědomíme-li si, že takový krok v důsledku znamená přijít o ubytování a práci, tím i o finanční prostředky, a navíc hrozí riziko vyhoštění. Pokud se jedinec není schopen domluvit česky, nemá žádné zastání. Je tak velice snadnou obětí dalších nelegálních mechanismů (nelegální práce, nelegální pobyt, popřípadě kriminální činnost).

Kdo se přizpůsobí těmto nárokům a je v dobrém vztahu s „asistentem“ a jeho pomocníky, má relativně klid. Občasné drobné vstřícné kroky asistentů směrem k „bezproblémovým“ podřízeným vyvolávají rozporuplné postoje, a proto se i výpovědi mongolských zaměstnanců na jednom pracovišti ve vztahu k vedení a k pracovním podmínkám mohou zásadně lišit. A podobné příběhy se odehrávají nejen na pracovištích různých podniků, ale také v rámci ubytoven, obchodních družstev či pracovních agentur.

agenturní zaměstnávání

U pracovní agentury roli „asistenta a koordinátora“ zastává „zprostředkovatel práce“, pro něhož je typické, že za své služby vyžaduje neúměrné částky, které může pravidelně strhávat z platu. O náborových praktikách v zemi původu byla řeč výše, ale pro úplnost uvedme, že „zprostředkovatelé“ často pracují „v tandemu“. V Mongolsku má zprostředkovatel svoji „spojku“, jež mu vysílá pracovníky, kteří zaplatili za servis a víza, a on zařizuje vše potřebné na české straně. Za každého pracovníka utrží prostřednictvím agentury částku mezi třemi a pěti tisíci korun, která je pak často postupně strhávána z platu pracovního migranta.

Obchod s pracovními místy (podobně i s vyřízením živnostenského oprávnění nebo s prodloužením povolení k pobytu) nadále funguje neformální cestou i na území ČR, kde již nefiguruje pracovní agentura nebo oficiální agent z Mongolska, ale vše pokračuje na bázi „dohození“ pracovní příležitosti skrze známého nebo tlumočnicka na bývalém pracovišti (neformální sociální sítě). Může jít jen o krátkodobou a nelegální pozici. Za zprostředkování práce platí imigranti zpravidla neregistrovanému zprostředkovateli vysoké částky v hotovosti, bez jakýchkoliv záruk. Zvláště v době tzv. ekonomické krize je poptávka po pracovním uplatnění jakéhokoliv druhu, i za špatných smluvních a pracovních podmínek, vysoká. V tomto případě imigrant není obětí organizovaného vykořisťování, ale uvědomuje si své jednání, jedná vědomě, byť pod tlakem. Role „asistentů“, „koordinátorů“ a „zprostředkovatelů práce“ se mohou překrývat.

obchodní družstva a jiné obchodně právní subjekty

Další způsob, jak institucionálně „přikrýt“ pracovní migraci nejen z Mongolska, představují obchodní družstva a jiné obchodně právní subjekty jako jsou obchodní společnosti. V kontextu vykořisťovatelských praktik je tato forma úskalím pro ty cizince, kteří si členstvím chtějí například zajistit účel víza nebo prodloužení pobytu. Uvnitř družstva to může vypadat v podstatě podobně jako v pracovní agentuře. Zprostředkovatel vystupuje jako řídicí osoba (jednatel) a pracovníci působí jako členové, členství je podmíněno vstupním vkladem. Míra kontroly ze strany zprostředkovatele je větší a také podmínky bývají podstatně méně výhodné než v klasické pracovní agentuře. Pracovníci si mají sami platit zdravotní a sociální pojištění, navíc se na ně nevztahuje zákonem garantovaná minimální mzda. Družstevníci si často pojištění neplatí, a tak v případě nemoci nebo úrazu zůstanou bez prostředků.

Výše uvedené praktiky popsané na modelových situacích nelze považovat za všeobecně platné. Záměrem bylo na konkrétních příkladech nastínit možné krizové okamžiky z praxe a seznámit s potencionálními problémy mongolského migranta v ČR. Vzhledem k nedostatku analýz nelze konstatovat, že se jedná o strategie typické pro celou mongolskou populaci v ČR, nicméně domníváme se, že se nejedná o ojedinělé případy.

TLUMOČNÍCI, PŘEKLADATELÉ A INFORMÁTOŘI

V prostředí českých institucí – státních, samosprávních i nevládních - se ustálila praxe „asistentů“, „doprovodu“, „tlumočnicků“, „zástupců“, „informátorů“ a dalších osob, které s cizincem, jenž neovládá češtinu na komunikativní úrovni, přicházejí na úřední místa a v zastoupení řeší jeho situaci, popřípadě pouze tlumočí. Takové osoby se v poslední době staly vyžadovanou samozřejmostí a málokdo se zajímá o kompetenci, původ, motivace a zájmy těchto „zprostředkovatelů komunikace“.

Nedostatkem této praxe (zaznamenaným nejen u policie) je neuvážený a mnohdy náhodný výběr tlumočnicka či asistenta v komunikaci. Zpravidla jsou migranti pochybnými „tlumočnický“ provázeni v těchto situacích: výslech, podání trestního oznámení, vyřizování pobytového povolení, kontrola dokumentů opravňujících k pobytu, asistence při úředních jednáních apod. Vzhledem k již popsanému vývoji vztahů a nestandardních mechanismů mezi jazykově a informačně izolovanými Mongoly může takto neuvážený výběr vyvolat řadu konfliktů.

Mongolských migrantů není ani přes jejich značný příliv v nedávné době mnoho, zástupců vybavených komunikativní češtinou je ještě méně. Takové osoby bývají mezi migranty dobře známé a jejich krajané mohou znát jejich minulost (například to, že taková osoba využila některé z nelegálních cest, jak získat např. české občanství, nebo dokonce byla jejich vykořisťovatelem). Představme si, co může způsobit, je-li tlumočením u soudu či asistencí pověřena osoba, o které krajané ví, že v minulosti „obchodovala s lidmi“ nebo si úplatky zajistila trvalý pobyt. Zúčastnění pravděpodobně ztratí důvěru k policii (najímá-li si takto problematické osoby) a ve spravedlivý průběh jednání. Cizinec

tlumočení

se v komunikaci uzavře a nejeví ochotu spolupracovat, z čehož jsou následně vyvozovány nepříznivé závěry vůči němu.

Osoby, které tlumočí svým krajanům delší dobu, mohou díky svému působení získat řadu soukromých informací o lidech, jimž tlumočili. Mohou se také dostávat do konfliktních situací v případech střetu konkurenčních zájmů. Tlumočnick se také může neoprávněně pasovat do role soudce a svým hodnocením a předpojatými postoji vůči osobě, které tlumočí, ovlivňovat průběh jednání. Zdánlivě dobrá snaha a bezúhonnost tlumočnicka z pohledu úřadů vzbuzuje důvěru v jeho výroky, protože přeci „rozumí prostředí komunity lépe“, ale přitom nezazní autentické výroky migranta, o jehož věc běží.

V těchto momentech je cizinec velice zranitelný a prakticky nemá šanci se hájit. Proto je třeba být citlivější při výběru tlumočnicků, asistentů a informátorů. Pokud možno by jimi měly být osoby, které nedisponují soukromými informacemi a nebyly dříve v kontaktu s těmi, jimž tlumočí, tedy „neutrální“ osoby.

OBECNÉ SHRNUTÍ PROBLEMATIKY POBYTU

jazyková bariéra

V případě Mongolů, vyznačujících se vysokou jazykovou odlišností a mladou migrační historií, nepokrývá množství tlumočnicků a překladatelů poptávku a jazyková odlišnost izoluje jednotlivce od většinové společnosti. Nedávný vysoký příliv nových imigrantů zastihl české institucionální prostředí nepřipravené. Největší slabinu v praxi představuje problém komunikace (jazyková bariéra) a s ní spojený nedostatek informací. Z toho pro cizince vyplývá sociální izolace, závislost na další osobě, nedostupnost adekvátní institucionální pomoci, ohrožení vykořisťováním nejrůznějšího druhu (omezování osobní svobody, vydírání, zadržování dokladů, zastrasování, vynucení práce, fyzické a psychické útoky) a riziko ztráty legálního povolení k pobytu.

PRAKTICKÉ POTÍŽE BĚŽNÉHO ŽIVOTA

V praktickém životě se potíže Mongolů v ČR projevují zejména v oblasti zaměstnání, bydlení, v otázce orientace v systému státních

i nestátních orgánů a legislativních pravidel. Dále narážejí na problémy spjaté se zapojováním do veřejného prostoru a na jazykovou bariéru. V následujícím oddíle heslovitě představíme praktické potíže, na které migranti mohou v uvedených oblastech narážet.

Zaměstnání

- Potíže s hledáním práce, nevyhnutelná potřeba pomoci zprostředkovatele.
- Nevýhodná smlouva se zaměstnavatelem.
- Nestandardní postupy při navazování pracovního poměru, například vysoká částka za zprostředkování, smlouva bez překladu do mongolštiny, neinformovanost o právech zaměstnance.
- Nepravidelné vyplácení platu a nejasné srážky z platu.
- Potíže s uplatněním v oboru, neuznání dokladů o vzdělání.
- Nespokojenost s nízkou placenou a manuálně náročnou prací.
- Potíže na pracovišti, např. bezohlednost nadřízených a diskriminace ze strany spolupracovníků.

**problémy
na trhu práce**

Bydlení

- Špatné podmínky na ubytovnách, kde panuje nedostatečná hygiena, nedostatek soukromí a pravidlo „bez dětí“.
- Nedostupnost nájemních bytů kvůli vysokému nájemnému a neochotě majitelů pronajmout byt cizincům.
- Nestandardní praktiky pronajímatele, jako je např. neoprávněné a neúměrné zvyšování nájmu.
- Náročnost administrativních úkonů spojených s pronájmem, neporozumění nájemní smlouvě, složitý systém plateb, obtížný výpočet účtů. (Příklad: Banální neznalost doby zaúčtování platby poštovní poukázkou, která je až 5 dní, může způsobit pozdní úhradu nájmu, což může být důvodem nebo záminkou k neprodloužení nájemní smlouvy.)

ubytovny, byty

Jednání s úřady, policií a lékaři

- Absence kvalitních tlumočnicků a formulářů v mongolštině.
- Lhostejnost k situaci cizince. Pokud cizinec nezná administrativní postupy, není mu postup vysvětlen ani přes zjevné neporozumění. (Příklad: Udělení pokuty několikrát po sobě za stejný prohřešek, ale nikdy není vysvětleno, za co byla udělena. Pro cizince nejsou tyto důvody zřejmé; jiným příkladem může být popuštění z nemocnice bez podání informací o následné léčbě.)

**kontakt
s institucemi**

- Odmítnutí ošetření, třebaže migrant vlastní legitimaci všeobecné zdravotní pojišťovny, a obecně neochota ošetřit cizince.
- Rozdílné způsoby jednání na úřadech. V Mongolsku je podstatně vyšší tolerance vůči korupčnímu chování a některé praktiky (např. neformální úplata, protislužba za úřední výkon či za radu) jsou považovány za běžné.

vztah s většinou společností

Zapojování do veřejného prostoru

- Negativní přístup veřejnosti.
- Mediální nepřízeň.
- Nízká dostupnost informací o českém společenském a politickém dění v rodném jazyce.
- Nedůvěra v systém. Mongolští imigranti nejsou zvyklí obracet se na instituce s žádostí o pomoc, obecně spíše nedůvěřují institucionálnímu systému, jehož představitelé vůči migrantům často zasahují represivně.

komunikace

Jazyk a informace

Problémy s komunikací, a tím i značná obtížnost plnohodnotného zapojení do české společnosti jsou jednou z nejcitelnějších obtíží, která výrazně prostupuje všemi sférami života imigranta. Neznalost jazyka ovlivňuje kvalitu i kvantitu informací (praktické informace o fungování úřadů, o právech a povinnostech, o změnách v české společnosti, o české kultuře, o sobě samém atd.), které imigrant dostává nebo poskytuje.

Nízká znalost češtiny způsobuje, že tok informací mezi imigranty, kteří neovládají češtinu, a českou majoritou proudí skrze několik málo osob. Informace putují neformálními sítěmi krajanů, často jen mezi těmi, kteří sídlí na jednom místě. V kontextu informační izolace pak velice snadno dochází k dezinformacím a pomluvám, případně i ke vzniku různých kriminálních praktik.

Imigranti pobývající v ČR delší dobu zpravidla ovládají alespoň základy komunikativní češtiny. I tento základ stačí, aby se výrazně zlepšilo jejich postavení, samostatnost a spokojenost v ČR.

PRACOVNÍ AKTIVITY V ČR

Nelze jednoznačně říci, že by se současní mongolští migranti zaměřovali na jeden konkrétní profesní obor. Určitou tendenci lze vysledovat v uplatnění v kožedělném a textilním průmyslu. Pravidelně jsou však skrze pracovní agentury zaměstnáváni v málo prestižních oborech, byť se mnohdy snaží tuto pozici změnit a po čase sami vyhledávají přímé zaměstnavatele podle svého vzdělání, což je ovšem pro cizince složité, a jazyková bariéra i neznalost prostředí to ještě více ztěžují.

Ani v podnikání se nezaměřují na specifický sektor. Můžeme najít obchodníky se stánkovým prodejem textilu a obuvi, podnikatele v pohostinství, provozovatele šicí dílny, tlumočníky apod.

Někteří imigranti s dlouhodobým pobytem a vízem za účelem podnikání se stávají i falešnými podnikateli – zařídí si živnostenské oprávnění (nejčastěji volnou živnost), ale žádnou podnikatelskou činnost nevykonávají, pouze plní povinnosti, které se k živnosti vztahují, a prostředky na živobytí si opatřují na „černém trhu“ práce nebo vykonávají pracovní závislou činnost, jež je více méně pracovní právním vztahem, a tak nesplňuje definici podnikatelské činnosti (tzv. švarc-systém). Podnikání slouží jako opatření, jež zajišťuje povolení k pobytu.

S takovými praktikami se můžeme hojněji setkat u imigrantů z Vietnamu, co do četnosti zatím není tato činnost u Mongolů příliš rozšířená (říjen 2009). Po skončení platnosti doby pobytu často odjíždějí. Pravděpodobně je to dáno malým sociálním kapitálem – absencí sociálních vazeb nutných v případě potřeby pomoci. Nemají ani finanční kapitál na zaplacení poplatků spjatých se založením živnosti. Koneckonců motivace Mongolů pobývat v ČR není tak vysoká jako v případě Vietnamců – kvůli zprostředkování práce se tolik nezadluží a politické a hospodářské podmínky v Mongolsku jsou ve srovnání s Vietnamem mnohem uvolněnější.

profese

podnikání

KOMUNIKACE S MONGOLY S OHLEDEM NA KULTURNÍ SPECIFIKA

kulturní rozdíly a podobnosti

Geografická odlehlost Mongolska a pro Evropana „exotický“ vzhled Mongolů budí dojem kulturní neslučitelnosti s českým prostředím. Nicméně dlouhodobá přítomnost v jiném kulturním a sociálním prostředí nutí cizince neustále reagovat a přehodnocovat své zvyklosti a kulturní a sociální standardy své domoviny. Nejinak je tomu i u Mongolů. Zároveň platí, že socialistická minulost sblížila kulturní kódy obou zemí. Kulturní podobnosti přispívá i to, že mongolští imigranti pocházejí převážně z větších městských center, v nichž kulturní specifika tlumí nevyhnutelný globalizační tlak.

Významnější rozdíly týkající se nejčastěji stravy, jazyka a víry jsou pro účely tohoto textu spíše zajímavostmi. Pokud je však známe, dokážeme lépe reagovat na potřeby cizinců i na případné odlišnosti ve způsobu chování.

zvyky a tradice

Obecně se znalost základních prvků odlišné kultury považuje za projev respektu a úcty, ale může nám být také nápomocná při konfrontaci s vyhraněnou formou udržování kulturních tradic. Návrat části migrantů ke zvyklostem, obyčejům a rituálům země původu si zčásti můžeme vysvětlit jako určitý sebezáchovný mechanismus v prostředí, kde se střetávají nejrůznější kulturní vlivy i různá náboženství, a cizinec se může cítit vykořeněn, proto si připomíná kulturní kořeny svého domova.

Příkladem může být medializovaný případ zabití a pečení ovce na panelovém sídlišti v Blansku během hlavního mongolského svátku Nového roku, „Cagán sar“. Nicméně tyto projevy jsou spíše ojedinělé. V daném ohledu platí mongolské přísloví: „Cti pravidla těch, u kterých vodu piješ“ (volná parafráze). I díky tomu, že v Mongolsku je poměrně rozšířený buddhismus, jsou občané tohoto státu v komunikaci a chování velice tolerantní. Nemají tendenci své odlišné zvyklosti veřejně provokativně zdůrazňovat. Na druhou stranu se často ohrazují proti nedostatku respektu, avšak nikoli ve vztahu ke kulturním specifikům, ale co se týká běžné mezilidské komunikace.

Z toho plyne, že pokud zachováme standardní slušné jednání běžné při styku mezi lidmi, žádného neodpustitelného přestupku vůči mon-

golské kultuře se nedopustíme. Při komunikaci je podstatnější se zaměřit více na praktické záležitosti, jako je srozumitelnost a kvalita informace, kterou od cizince dostáváme či kterou jim poskytujeme, a na okolnosti, za kterých k tomu dochází. Jak již bylo několikrát uvedeno, během pobytu imigranta v ČR vznikají mnohé problémy pouze na základě běžného komunikačního nedorozumění.

Výčet některých mongolských kulturních specifik:

- Jistá odlišnost v časoprostorové orientaci a z našeho pohledu neschopnost organizovat. Je obecně spojována s mnohaletým způsobem života v pustém prostoru, kde „lineární čas“ nehrál významnou roli.
- Úcta, s níž jsou přijímány pozornosti a dárky. Je dobré dárky podávat či přijímat pravou rukou nebo oběma rukama současně. Toto pravidlo právě ruky je dobré uplatňovat vždy, když něco podáváme či přijímáme.
- Pohostinnost. Plyne z rozlehlosti krajiny – neposkytnul-li hospodář přístřeší, mohl poutník do rána zahynout, neboť k další jurtě musel putovat desítky kilometrů větrnou mrazivou nocí plnou vlků.
- Oproti tomu, jak je sociální hierarchie chápána v naší společnosti dochází v Mongolské (spíše tradiční) společnosti ke střetu autority mužského hosta vyššího věku a pána domu. Pokud je hostem hlava rodinného společenství (otec nebo otec ženy), zasedá do čela stolu, v jiných případech se hosté řadí po pravé ruce hostitele dle důležitosti. Žena zaujímá místo vlevo, v tradičně stavěném obydlí (jurtě) to znamená blíž kuchyňskému prostoru. Pán domu je obsloužen svou ženou jako první bez ohledu na věk nebo prestiž ostatních hostů.
- Mongolský čaj. Je součástí všech „sezení“. Tzv. pití čaje je v Mongolsku široce rozšířenou tradicí. V jakékoliv roční době je podáván čaj, zelený či černý, s mlékem. Čaj bývá více či méně přisolený či mírně omaštěný máslem, někdo jej ochucuje praženou moukou či zrním. V neustále větrném podnebí je čaj osvěžující, zahřeje a dodá tělu odpařenou sůl. Čaj je slušné převzít oběma rukama, nikoliv jej položit na stůl.
- Obvykle se podává (a není vhodné odmítnout) obrovské množství různých nezvyklých mléčných výrobků, tučného skopového masa, vodky a legendárního kumysu (ajraku) – řídkého zkvašeného kobylišího mléka, připomínajícího spíše zkvašenou syrovátku, s malým obsahem alkoholu.

**komunikace,
zdvořilost,
kulturní hodnoty**

- Tradiční oblečení – „dél“ . Původně byly oděvy spíše z rezného plátna nebo z kůží. Díky obchodu s Čínou se ustálila tradice délu hedvábných. Dély nosí jak muži, tak ženy. V současnosti je nošení délu raritou, zvláště ve městech.
- Rodiče se chovají k dětem velice dobře, ale vyžadují poslušnost. Čechům se může zdát zvláštní, že ochráncem a pokračovatelem rodu je nejmladší syn, nikoliv nejstarší, jak se předpokládá v našich podmínkách dnes.
- Uctivý a starostlivý přístup ke starším je spjat s tradiční vůdčí úlohou nejstarších členů rodiny.
- Úcta ke starším se svým způsobem odráží i v běžném oslovení. V mongolské společnosti se všem starším vyká, a to i blízkým rodinným členům (rodičům, sourozencům).
- Mongolové si příliš nepotrpí na dlouhé ostentativní děkování, honosné uctivé žádosti, ani na formálně vypracované způsoby vzdávání úcty, jako jsou poklony, úsměvy a jiné formality, které jsou u blízkých sousedů (Číně) detailně vypracované. Zdá se, že tento rys by mohl (opět) souviset s pustým a rozsáhlým prostorem, v kterém nedocházelo příliš často k lidskému kontaktu, a proto se ani nemohly rozvinout takové detailní konstrukce mezilidské komunikace jako u jiných okolních kultur.
- Jednou z rozšířených zvyklostí, jež v našem Evropském kontextu nemusí být pro Mongoly nejméně zajímavé, je důvěra v mluvené slovo, které má moc uzavřených smluv. „Hodně smluv se tam uzavírá ústně, což jim stačí,“ uvedl v jednom z rozhovorů PhDr. Jiří Šíma, DrSc., předseda Společnosti přátel Mongolska, o.s.

struktura rodinných vztahů

Postavení rodiny a ženská role v mongolské společnosti

Organizace rodinných vztahů a původ členů domácností se v Mongolsku tradičně odvozoval od otcovské linie. Muži zůstávali v místě původu, mladší často dědili rodný dům (ger-jurta). Starší bratři se svými nově vzniklými rodinami s rodiči úzce spolupracovali a žili v blízkosti jejich sídla. Nebylo výjimkou, že bratři zůstávali ve společném soužití, dokud se každý neosamostatnil. Dcery po sňatku z místa bydliště odcházely (exogamní pravidlo). Uvnitř rodiny vládly hierarchické vztahy, nejsilnější pravomoci byly v rukou nejstarších členů rodiny. Sociální rozvrstvení mongolské společnosti se zakládalo na dědických pravidlech, tzn. že sociální postavení přecházelo „z otce na syna“. S příchodem komunismu se rodinná organizace a společenská struktura změnila. Pastevci a zemědělci

se museli přizpůsobit centrálně uspořádanému zemědělství a pas-
tevectví. Venkované posílali své děti za vzděláním a ty tak byly
často na dlouhou dobu odloučeny od svých rodičů. Ženy byly čas-
těji využívány jako pracovní síla a dostávalo se jim více formálního
vzdělání. O děti bylo postaráno v mateřských centrech. Naruše-
ní tradičního pasterveckého a zemědělského uspořádání rodiny a
vztahů na venkově mělo za následek hromadné stěhování z ven-
kova do měst za lepší životním standardem, alespoň pro potomky.

Postavení ženy v průběhu věků podléhalo různým normám. V his-
torii Mongolska nejednou ženy zaujímaly vlivné postavení. Za vlá-
dy Čingischána měla žena ve společnosti poměrně silnou pozici.
Měla svá práva (např. právo na majetek, dědila manželovo pozů-
stalé jmění, čímž se stávala zástupcem hospodářství; zastávala
funkce důležité pro zachování rodiny, jako je třeba péče o koně, a
měla rovněž právo žádat o rozvod; pokud měla z předcházejícího
manželství děti, nový manžel je přijímal za vlastní) a byla v pozici,
kdy mohla manželovi radit.

postavení ženy

Toto silné postavení se paradoxně změnilo v době rozšíření bud-
dhismu a čínské nadvlády. Mnoho mužů se stávalo mnichy a žena
stanula na neprivilegované pozici. Tato pozice jí zůstala i za soci-
alismu. Po pádu komunismu a přechodu k demokracii a tržnímu
hospodářství nastaly prudké socio-kulturní změny, se kterými se
velká část populace doposud nedokázala vypořádat.

Od muže se očekává silné vedení a zabezpečení rodiny. Tento po-
žadavek je u mužů upřednostňován před dobrým vzděláním, vzdě-
lání je chápáno jako vhodnější pro ženy, které jsou na vysokých
školách zastoupeny více než šedesát procenty. Od ženy je nicmé-
ně stále očekávána role matky a pečovatelky. Tradiční mongolská
rodina mívala více dětí, nebylo neobvyklé mít čtyři a více potomků.
Dodnes se zejména na venkově rodiny vyznačují vyšší mírou poro-
dů, a na rozdíl od města bývají první děti v rodině na venkově často
narozeny mimo manželský svazek. K vyšší porodnosti v nedávné
minulosti přispěla zejména politika komunistického režimu, rodina
s více dětmi měla mnoho výhod. Nicméně oproti jiným asijským
zemím má žena ve společnosti rovnoprávnější postavení.

postavení muže

domácí násilí

Ve spojitosti s postavením ženy v současném Mongolsku stojí za zmínku, že stejně jako v západoevropských zemích je zde evidován vysoký výskyt domácího násilí vůči ženám, se kterým se pojí poměrně rozšířený alkoholismus. Mongolsko tak čelí hned několika společenským problémům. Zejména hromadná vnitřní migrace způsobuje hluboké rozdíly v životním standardu obyvatel. Vesničané se stěhují do velkých měst a opouštějí původní způsob života. Pro rodiny bez vzdělání a bez orientace v městském prostředí znamená život ve městě existenci na pokraji bídy. Lidé z venkova často nejsou schopni obstát na pracovním trhu. Dochází k tomu, že na okrajích měst vznikají chudinské čtvrti, kde vládne nedostatečná hygiena a nepřehledné životní strategie. Tento jev má za následek tzv. děti ulice, alkoholismus, šíření nemocí a vyšší výskyt kriminality.

chudoba

buddhismus a šamanismus

Náboženství

Navzdory snaze socialismu zlikvidovat náboženské praktiky a tradice v Mongolsku zažívají buddhismus a šamanismus svůj návrat. Obnovují se chrámy a lidé chodí k lámům nebo k šamanům pro radu. Šamanismus – uctívání duchů přírody, kultu předků a Věčného Nebe – se specificky prolíná s buddhismem. Zákon dnes privileguje buddhismus, islám a šamanismus. Buddhismus je v populaci zastoupen z 50 %, 40 % mongolské populace se nehlásí k žádnému náboženství. Islám vyznávají 4 % obyvatelstva, především kazašská menšina na západě země.

Ve veřejném prostoru českého prostředí se tyto náboženské odlišnosti příliš neprojeví. Budhistická praxe Mongolů je neformální a existují velké rozdíly mezi náboženskou normou a každodenní praxí. Přesto se můžeme v domácnostech setkat s buddhistickými oltáři. Rodiny také často praktikují řadu lidových zvyků spjatých s buddhismem nebo šamanismem. Jedná se převážně o rituální úkony spjaté s důležitými okamžiky v životě člověka.

mongolština

Jazyk

Mongolské jazyky patří k významné skupině jazyků z oblasti Altaje (altajská jazyková rodina). Jde o jazyk, který nezná rody, všechny gramatické kategorie vyjadřuje pomocí přípon navazovaných do řetězců za neměnné slovní základy (tzv. aglutinační typ jazyka; například „áv“ = otec, „ávtaj“ = s otcem, „ávtajga“ = se svým otcem; „jáv“ = jít, „jávúla“ = nechat jít, poslat, „jávúlagda“ = nechat poslat).

Mongolština má na rozsáhlém území země i řadu dialektických podob. Jako spisovná se ustálila chalšská podoba mongolštiny.

Formou zápisu jazyka je cyrilice, která za socialismu nahradila původní mongolské písmo. Nejvíce rozšířenými sekundárními jazyky jsou ruština a angličtina.

**písemný
záznam**

V ČR se souběžně užívají dva systémy transkripce mongolštiny. Existuje zde česká transkripce vyvinutá českými mongolisty, která odpovídá zvukové podobě mongolského jazyka, a dnes často užívaná anglická transkripce. Anglická verze přepisu mongolského jazyka není pro českého občana blízká zvukové podobě slov. Například název mongolského etnika Chalch je v anglické verzi Khalkha.

Teoreticky může tato skutečnost představovat problém v evidenci migrantů. Jedna osoba by mohla být evidována několikrát, ale ve skutečnosti by bylo jméno jedné osoby pouze přepsáno dvěma různými transkripčními systémy. V momentě, kdy se k tomu přidá problém s mongolskými jmény, může docházet k poměrně k chaotickým situacím. Instituce v ČR totiž v současnosti evidují Mongoly podle jejich jména po otci či matce, a také je tak oslovují, např. Manaljav, což je v rozporu s mongolskými zvyklostmi. V Mongolsku je jako hlavní jméno při jednání s úřady užíváno tzv. jedinečné jméno, např. Ariunbold (naše křestní jméno). Druhé jméno, které je po otci či po matce, není důležité, často se uvádí pouze zkratkou před hlavním jménem. Rodové jméno (třetí jméno, např. Boržigin), ekvivalent našemu příjmení, se prakticky nevyužívá. Podobně se vyjádřil o této problematice PhDr. Jiří Šíma, DrSc., předseda Společnosti přátel Mongolska, o.s.

INFORMACE O MONGOLSKU

Mongolsko je vnitrozemský stát ležící ve střední Asii. Na severu hraničí s Ruskem a na jihu s Čínskou lidovou republikou.

fakta

Země zaujímá plochu zhruba dvacetkrát větší než Česká republika, při pouhých 2,68 mil. obyvatel (prosinec 2008) je tak jednou z nejhřidčeji osídlených zemí světa.

Hlavním městem je Ulánbátar. Právě odtud přichází do ČR nejvíce Mongolů. Dalšími městskými centry, odkud často přicházejí migranti, jsou Erdenet, Darchan a Čojbalsan.

státní zřízení

Je vhodné vědět, že Mongolsko nepatří k zemím s komunistickým režimem a podobně jako Česká republika a mnohé další postkomunistické státy prošlo řadou reforem a progresivních změn v oblasti politické, národně hospodářské i sociálně-kulturní. Země se stala roku 1990 parlamentní republikou a roku 1992 byla přijata nová ústava vzdávající se socialismu. Název státu byl změněn na Stát Mongolsko.

Oficiálně registrovaných nezaměstnaných bylo v roce 2007 pouze 2,8 % obyvatel. Nicméně, podle neoficiálních odhadů, je nezaměstnanost několikanásobně vyšší (až 10 - 15 %). Není náhodou, že mezi pracovními imigranty v České republice jsou nejvíce zastoupeny ženy a mladí lidé do 35 let, protože právě tyto skupiny jsou nezaměstnaností v Mongolsku postiženy nejhuře.

ČR samozřejmě není jedinou zemí, kam Mongolové migrují. Mezi další země patří tradičně Jižní Korea, Japonsko a Spojené státy americké.

Etnické složení

národnosti

Díky rozsáhlosti a bohaté historii není překvapením, že se na území Mongolska vyskytuje mnoho etnických skupin. Jsou to jednak mongolská etnika, mezi která patří například Chalchové, Durvúdoové, Bajadi či Burjati, jednak nemongolští Kazaši. Chalchové jsou nejfrekventovanějším mongolským etnikem (přes 80 %). I přes určité problematické vztahy mezi některými z etnik, jež jsou dány pohnutou historií sousedské koexistence, nehraje etnická příslušnost příliš významnou roli. Sami Mongolové se vyjadřují k otázce příslušnosti k etniku takto: „Přít se o to, kdo je čistší Chalch, je nerozumné vzhledem k silnému vzájemnému mísení etnik během historie.“ Většina přijala mongolskou národnost a ovládá jednotnou mongolštinu, lišící se od sebe pouze dialekticky.

Oficiální svátky v Mongolsku jsou:

- 1. leden – Nový rok;
- 3 dny před koncem ledna nebo v únoru – tradiční lunární Nový rok, „Cagán sar“. Přesné datum každoročně ohlašují místní lámové. V předvečer Nového roku se každá rodina loučí s odcházejícím rokem. Brzo ráno v první den nového roku se všichni oblékají do slavnostních oděvů, blahopřejí nejdříve nejstarším, pak sousedům;
- 11. – 13. červenec – tradiční svátek „Nádam“. Oslavuje se v den vítězství národní revoluce (11. července 1921). Oslavy trvají dva dny. Program oslav zahrnuje soutěže v tradičních sportovních disciplínách, jako je zápas, střelba z luku či jízda na koni, a v současnosti rovněž volejbal, basketbal, lehká atletika, šachy apod.;
- 25. říjen – Den ústavy
- 26. listopad – Den republiky

MONGOLSKÉ SPOLKY V ČR

- Českomongolská společnost o.s.
- Klub přátel Asie, Pražská jurta o.s.
- Společnost přátel Mongolska o.s.
- Svaz Mongolů v Havlíčkově Brodě o.s.
- Svaz mongolských studentů v ČSSR o.s.

POZNÁMKA O KVANTITATIVNÍCH DATECH A STATISTICKÝCH ÚDAJÍCH O MONGOLECH V ČR

Na některých místech textu se vyskytují údaje vyjádřené v procentech a číselná data týkající se geografických a demografických faktů. Veškerá čísla a údaje vyskytující se v článku jsou pouze přibližné. Jednak není účelem textu podat přesné numerické popsání Mongolska a jeho obyvatel, jednak je velice náročné shromáždit data, jež by bylo možno bezproblémově prezentovat jako údaje odpovídající kategoriím, které jsou používány v ČR (např. „nezaměstnaný“ byl v českém censu 2001 vymezen jako „všechny osoby 15leté a starší, které v rozhodný okamžik sčítání byly bez práce, hledaly aktivně práci a byly připraveny k okamžitému nástupu do práce“; naproti tomu nezaměstnané osoby v censu v Mongolsku

problémy se statistikou

v roce 2000 byly definovány jako „osoby, které nepracovaly během uplynulých sedmi dnů a hledaly práci, nebo nebyly schopny v průběhu měření pracovat, a zároveň jim bylo patnáct či více let“.). Další úskalí, se kterým je možné se setkat při vyhledávání číselných a procentuálních informací, je diverzita informačních zdrojů, jež využívají různé způsoby sběru dat, různé způsoby měření a definují (operacionalizují) měřené kategorie dle svých potřeb (CIA, Mongolský statistický úřad, UNFPA, World bank). V horším případě je informační zdroj „sekundární“, přebírá údaje z jiných zdrojů nebo od producentů dat, ale nedostatečně odkazuje na původ, a navíc neuvádí ani minimální okolnosti, které jsou při čtení statistických údajů potřebné pro správnou interpretaci (rok měření, popis výběrového vzorku, definice znaku atd.), jako je tomu kupříkladu na internetových stránkách MZV v sekci Státy a území či v textech o Mongolsku v oddíle Specifika, bezpečnostní situace, doporučení turistům. Nejde sice o odborný text, ale z těchto stránek čerpá většina jiných průvodců, cestovních kanceláří, organizací a uživatelů nejrozumnějšího zaměření v ČR, proto by bylo dobré alespoň odkazovat na zdroj, který má všechny další údaje podrobněji zpracované. Na podobné pochybení můžeme hojně narazit i u jiných zdrojů v České republice i ve světě. Například v samotné veřejné databázi CIA Factbook lze jen stěží nalézt informace, jež by objasnily původ dat a okolnosti jejich vzniku.

Na příkladu procentuálních údajů týkajících se zaměstnanosti, náboženství a etnicity je dobře patrné, jak problematické mohou být číselné informace, i přes svou lákavou podobu, zdánlivě přímo odkazující na skutečnost. Je proto zapotřebí přistupovat k těmto informacím opatrně. V procentuálních údajích jsou značné výkyvy, jež jsou způsobeny jednak již uvedenými příčinami, jednak tím, že mongolská společnost je věkově mladá, údajně až dvě třetiny (2004) obyvatel jsou mladší 30 let. Ve srovnání s ČR, kde střední hodnota věku (medián) v populaci je více než 38 let, je střední věková hodnota v Mongolsku 24 let (2005, dle United Nation Population Division). Na tom dobře vidíme, že mongolská populace má před sebou vývoj, během něhož se bude charakter společnosti měnit.

Jak již bylo naznačeno, hromadně získaná data, zejména kvantitativního charakteru, je vždy nutné vhodně interpretovat a znát pozadí, které tyto výstupní údaje provází. Kvantitativní údaje jsou získávány procesem, v němž jsou většinou již předdefinovány jednotky měření, u kterých se předpokládá všeobecná srozumitelnost (kategorie jako „věřící“, „zaměstnaný“, „domácnost“ apod.). Ovšem s respondentovou interpretací žitého světa se v těchto kvantitativních šetřeních příliš nepočítá. Předem definované kategorie pak mohou být odtrženy od respondentovy reality, nedávají mu smysl, a získané informace jsou pak zkreslené. Zvláště pokud se jedná o šetření nemongolských výzkumných organizací, je riziko neporozumění kategoriím poměrně vysoké, a to díky sociokulturním odlišnostem výzkumného týmu. Velice dobrým příkladem je sčítání sídel. Jak přizpůsobit otázky v šetření tradičnímu obydlí „ger“, jež má zcela specifický charakter a je mobilní? Je domácnost žijící v geru trvale usídlená? Jak změřit kvalitu bydlení v geru? Podobné je to u otázky, jaká je vaše víra či jakého jste vyznání. Pro člověka praktikujícího buddhismus nebo šamanismus se zdá být otázka víry nesmyslná, protože tito lidé zažívají život „s náboženstvím“ jako reálný svět, bez zvláštního úsilí „věřit“. A buddhismus jako dominantní vyznání v Mongolsku, stejně jako například kult Čingischána, představují důležité pilíře konstrukce mongolské národní identity. Často je tedy buddhistou i ten, kdo se ztotožnil s touto konstrukcí - protože je Mongol, je také zároveň buddhista. Jakou má v těchto případech hodnotu číslo procentuálního vyjádření? Je tedy rozhodně třeba být k hodnotě kvantitativních údajů kritický.

Ukázky problematičnosti kvantitativních dat na příkladě kategorií „nezaměstnanost“, „náboženství“, „etnicita“:

Nezaměstnanost

Míra nezaměstnanosti je u většiny nových zdrojů přibližně stejná, pokud uvádějí data ze stejného roku, je ovšem překvapivě nízká. CIA databáze uvádí 2,8 % (2008), což se shoduje s jinými zdroji dat - nezaměstnanost je vždy okolo 3 %. Ale podle neoficiálních odhadů je nezaměstnaných několikanásobně více. Hraje zde roli faktor neregistrovaných nezaměstnaných, kteří například žijí na venkově, pracují na svém hospodářství, nejsou registrováni, a nepobírají tedy žádné podpory. Takto zkreslený údaj pak ztrácí na významnosti.

Náboženství

Při vyhledávání informačních zdrojů o náboženství v Mongolsku je možné se setkat s velice odlišnými údaji. Z dat CIA World Factbook se dozvíme, že 50 % Mongolů v populaci vyznává tibetský budhismus, 40 % obyvatel je evidováno jako „bez vyznání“, 6 % je šamanistů, křesťané a muslimové tvoří 4 %. Data byla vztažena na totální populaci, rok původu dat je 2004. Opět se ale nedozvíme definici jednotky „věřící“. Vzhledem k tomu, že CIA je mezinárodní organizace sídlící v USA, jiné údaje o náboženském složení se od výše uvedeného velice liší. Zejména pokud čerpáme z českých zdrojů, je možné se setkat s údaji jako „Buddhisté tvoří 94 % (vadžrájána s elementy šamanismu), 6 % vyznává islám, především kazašská menšina na západě země“. Podobně u informací zpracovaných zastupitelským úřadem ČR v Ulánbátaru je uvedeno: „Náboženství – 94 % buddhismu /tibetský lámaismus/, elementy šamanismu, 6 % muslimové.“ Opět mnohdy není k nalezení citační zdroj, proto lze jen spekulovat o tom, zda se čísla týkají totální populace, nebo pouze celkového počtu věřících, a kterého roku se údaj týká.

Na jiném místě je možné se setkat s procenty věřících, která jsou vztažena na celkový počet Mongolů, tedy nikoli jen na populaci ve Státě Mongolsko. Totiž dokonce větší počet Mongolů než v samostatném Mongolsku žije v Číně, v autonomní oblasti Vnitřní Mongolsko. Proto je možné se setkat s číslem více než 8,5 milionů (2000) pro celkový počet Mongolů. V této populaci je pak uvedeno následující zastoupení: 55 % profesionální buddhisté, 35 % praktikující buddhisté, 0,4 % křesťané.

Etnicita

V otázce etnicity a jejího vyjádření v číslech se údaje liší pouze nepatrně. Procento zastoupení Chalchů, majoritní etnické skupiny, je vždy přes 80 %, a každým dalším měřením narůstá. Tendence dochází k etnické homogenizaci společnosti a rovněž ke stěhování do velkých měst. Kazašská menšina bývá zastoupena přibližně čtyřmi procenty. Jiná etnika jsou zastoupena řídce.

V případě kategorie etnicity je tedy problém spíše ve splývání kategorií. Setkáme se jak s přihlášením k etnicitě chalšské, tak (na jiném místě) k etnicitě mongolské. Zde se nabízejí různá vysvětlení. Jednak na území Mongolska existuje mnoho mongolských

etnických skupin, a tak pod hlavičku „Mongolové“ je možno zařadit subetnické kategorie jako Chalchové, Burjati, Orjati atd. Pak číslo vypovídá o všech těchto subetnických skupinách. Jiná interpretace nabízí označení „Mongol“ jako označení státní identity. Mongolská společnost prošla socialistickou érou, kdy docházelo k pokusům o likvidaci etnických specifíků, a společnost je tak více méně seku- larizovaná; navíc v dnešní době dochází k hromadnému stěhování do velkých městských center a společnost se tak homogenizuje. Mimo jiné i z těchto důvodů již „Mongol“ neoznačuje ani tak etnicitu jako spíše státní identitu. Lidé se cítí být Mongoly, protože jsou obyvateli Státu Mongolsko, jako jazyk užívají mongolštinu a již se neidentifikují se žádnou subetnickou skupinou.

LITERATURA A ZDROJE:

Baršová, A., P. Barša. 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Národní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Boušková, P. 2008. Migrace cizinců v České republice v 70. až 90. letech. [cit. 28. 12. 2009] Dostupné z: <<http://web.mvcr.cz/archiv2008/azyl/integrace2/nks01/prispevek4.pdf>>.

CIA World Factbook-Mongolia Position of Women. 1989. The Library of Congress Country. Dostupné z: <http://www.photius.com/countries/mongolia/society/mongolia_society_position_of_women.html>.

Cizinci v ČR. 2009. Český statistický úřad. [cit. 30. 12. 2009] Dostupné z: <http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/cizinci_v_cr>.

Drbohlav, D. (ed.). 2009. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů*. Praha: Karolinum.

Grollová, I., V. Zikmundová. 2001. *Mongolové – pravníci Čingischána*. Praha: Triton.

Horáková, M. 2005. *Cizinci na trhu práce v České republice v letech 1994 – 2004*. Praha: VÚPSV. [cit. 28. 12. 2009] Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_172.pdf>.

Kollmar Paulenz, K. 2003. „Buddhism in Mongolia After 1990“. *Journal of Global Buddhism* 4.

MONGOLOVÉ V ČR

Morozova, Irina. Y. 2009. *Socialist Revolutions in Asia: The Social History of Mongolia in the 20th Century*. Taylor & Francis.

Oberfalzerova, A. 2006. *Metaphors and Nomads*. Praha: Triton.

Rychetský, J. 12. 3. 2008. *Mongolové při cestě do Česka často naletí podvodníkům*. Právo.

Statistical Yearbook of Mongolia. 2007. The National statistical office of Mongolia.

Unicef. 2007. Situation Analysis of Children and Women in Mongolia – Mongolia Ulaanbaatar. 2007. Dostupné z: <[http://www.unicef.org/mongolia/ENG\(2\).pdf](http://www.unicef.org/mongolia/ENG(2).pdf)>.

Uherek, Z. 2004. *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Výzkum obchodu s lidmi především za účelem nucené práce. 2005. Dostupné z: <<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/2003/odbor/obp/intermundia.pdf>>.

<http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001>. (Statistické údaje o cizincích v ČR.)

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asie/mongolsko/index.html>. (Místní zvyklosti důležité pro obchodní kontakty.)

UKRAJINCI V ČR¹

HISTORIE UKRAJINSKÉ MIGRACE DO ČECH A NA MORAVU

Ukrajinská migrace do Česka má poměrně dlouhou historii. Doklady přítomnosti Ukrajinců v Čechách a na Moravě lze zachytit už v 16. a 17. století, kdy začínali přicházet jednotliví studenti nebo žoldnéři. Intenzivnější migrace mezi Ukrajinou a českými zeměmi však probíhala po připojení části Haliče a Bukoviny k habsburskému soustátí. Nová vlna ukrajinských migrantů začala přicházet koncem 19. století. Jednalo se o haličskou inteligenci a vysokoškoláky, kteří opouštěli mateřskou zemi z politických důvodů, a také přicházeli za studiem. V první polovině minulého století byla ukrajinská emigrační komunita velice aktivní. Vydávaly se knihy,

**migrační vlny
do roku 1989**

1 Text se opírá o kapitolu: Leontiyeva Y., M. Nečasová. „Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu“ publikovanou v monografii Rákoczyová M., R. Trbola (eds.) 2009. *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Slon

UKRAJINCI V ČR

učebnice, slovníky a příručky, bylo provozováno ukrajinské divadlo, ukrajinská univerzita, vyšší pedagogický institut, umělecká akademie, gymnázia a internát pro děti předškolního věku. Působily zde rovněž desítky ukrajinských spolků nejrůznějších zaměření. Avšak německá, a zvláště potom sovětská okupace způsobily zánik ukrajinských spolků a rozvoj ukrajinské kultury v ČR se zastavil až do roku 1989. V důsledku zákazu působení ukrajinských organizací byla většina ukrajinských imigrantů ze starších vln asimilována do majoritní společnosti.

migrace po rozpadu SSSR

Po rozpadu Sovětského svazu čelila bývalá republika Ukrajina, stejně jako mnoho jiných nově vzniklých států, mnohým politickým, ekonomickým a sociálním změnám, které výrazně ovlivnily život místního obyvatelstva, a zároveň odstartovaly novou vlnu masové emigrace. Jednou z možných cílových destinací se stala Česká republika, která má v evropském migračním prostoru poměrně specifický status, daný jak její geografickou polohou, tak i politickou a ekonomickou situací. Zatímco první polovina devadesátých let minulého století byla charakteristická prakticky neomezeným režimem pobytu občanů Ukrajiny, od roku 2000 podléhá jejich pobyt na území ČR vízové povinnosti. Podle oficiálních statistik jsou občané Ukrajiny nejpočetnější skupinou migrantů a v dnešní době tvoří přibližně třetinu všech oficiálně registrovaných cizinců. Ke konci října roku 2009 bylo na území ČR zaregistrováno o něco méně než 133 tisíc občanů této země (Cizinci v ČR 2009). Současná ukrajinská migrace je stále charakteristická větším zastoupením mužů (kolem 58 %) a migrantů s dlouhodobým pobytem (kolem 67 %). Drtivá většina Ukrajinců pobývajících v současné době v ČR je ekonomicky aktivní. Co se týče účelu dlouhodobého pobytu, Ukrajinci jsou v České republice častěji za účelem zaměstnání (kolem 40 %) a podnikání (kolem 30 %), méně často za účelem sloučení rodiny (kolem 15 %). (Ibid.)

DŮVODY MIGRACE DO ČR

„cirkulační“ migrace

Současná ukrajinská migrace je často charakterizována jako pracovní migrace, ovšem výzkumy naznačují, že příchod občanů Ukrajiny do České republiky není vždy motivován ryze ekonomickými důvody. Někdy se pochopitelně jedná o rodinné důvody, ale také o hledání sociální jistoty, zvýšení kvality života, zlepšení standardů zdravotní péče,

hledání lépe fungujících institucí apod. V souvislosti s novodobou pracovní migrací odborná literatura často mluví o tzv. cirkulační migraci. Podle tohoto konceptu pracovní migranti příliš neusilují o trvalé usídlení v cílové zemi, ale snaží se v zahraničí zůstat jen krátkodobě a pomocí vydělaných prostředků zvýšit svůj sociální a ekonomický status v mateřské zemi. Na první pohled se zdá být logické, že tendence k usazení u migrantů z Ukrajiny, kteří poměrně často jezdí za sezónním dočasným výdělkem, jsou velmi malé. Fyzicky náročné pracovní podmínky a často katastrofální pobytové poměry mohou vyvolávat pocit odcizení a touhu co nejrychleji vydělat potřebné množství peněz a vrátit se do země, kde na ně čekají rodiny, příbuzní a přátelé. Ovšem, jak ukazují některé výzkumy, krátce po návratu se tito migranti často opět setkávají s ekonomickými problémy a nezaměstnaností, které přispívají k opakování „pracovního výletu“. Opakované cestování za prací přispívá k vybudování silnějších vazeb k České republice, v důsledku čehož se významná část migrantů postupně rozhoduje zde zůstat a případně budovat základnu pro přestěhování své rodiny, příbuzných, přátel a jiných krajanů. Příklad migrace Ukrajinců do ČR je názornou ukázkou toho, že cirkulační migrace může být fází migrace dlouhodobé, která je spojena s trvalým odchodem a často také s přerušením vztahů s mateřskou zemí a usazením se v zemi cílové.

Zdaleka ne všichni ukrajinští migranti mají zkušenost opakovaného krátkodobějšího stěhování. Vzhledem k poměrně náročnému a nákladnému zařizování potřebných dokumentů je dlouhodobější návrat do země původu spojen s obavou o přerušení platného povolení k pobytu. Právě proto část sezónních migrantů namísto vyřizování opakovaných krátkodobých víz raději (buď samostatně, nebo s pomocí zprostředkovatelů) pořizuje nezbytný „balík“ dokumentů, na základě kterých žádá o dlouhodobý pobyt.

Kromě geografické a kulturní blízkosti (a pro Zakarpatskou Ukrajinu i společné historické minulosti) je pro Ukrajince poměrně častým důvodem preferování České republiky doporučení nebo pomoc příbuzných, známých či jiných krajanů, ale také to, že Česká republika je relativně „snadnější“ nebo „levnější“ destinací. Sociální kapitál ukrajinských migrantů neboli jejich kontakty v zemi původu s někým, kdo měl s Českou republikou zkušenost, jsou v procesu předávání informací nezbytných k migraci velmi důležité. Ukrajinci

**dlouhodobé
pobyty**

**krajanské sítě a
kontakty**

UKRAJINCI V ČR

poměrně často přicházejí za pomoci krajanů, blízkých či příbuzných, kteří v České republice již pracují nebo žijí. Tito známi buď přímo pomáhají vyřídit potřebná povolení, nebo doporučují různé agentury. Povolení k pobytu jsou zařizována buď přímo, v návaznosti na konkrétní dohodnutou práci, anebo jen legálně zastřeší pobyt a dotyčný migrant si na území České republiky najde práci sám (nebo opět s pomocí známých či komerčních agentur). Mezi dražší a zatím nepříliš rozšířené služby patří například založení společnosti „na klíč“ a vyřízení povolení k pobytu na základě toho, že dotyčný migrant je jednatelem nově založené společnosti.

nabídka práce

Poměrně významná část ruskojazyčných a ukrajinskojazyčných periodik vydávaných na území České republiky obsahuje inzeráty, které svědčí o celkem širokém spektru komerčních agentur poskytujících služby spojené se zařizováním pobytu a práce v ČR. Existuje samozřejmě i celá řada nekomerčních poradenských center, provozovaných českými neziskovými organizacemi, a v letech 2007 a 2008 podporovala asistenční program zaměřený na podporu legálního zaměstnávání občanů Ukrajiny dokonce i česká vláda².

TYPY POVOLENÍ K POBYTU V ČR A ČESKÉ OBČANSTVÍ

povolení „trvalého pobytu“

Jak již bylo zmíněno, převážná část Ukrajinců pobývá v současné době v ČR na základě dlouhodobého pobytu za účelem zaměstnání nebo podnikání. Podstatnou změnou pro žádost o trvalý pobyt je novela zákona o pobytu cizinců č. 161/2006 Sb., vycházející ze směrnic EU, podle níž se zkrátila lhůta pro podání žádosti o trvalý pobyt z předchozích deseti na pět let nepřetržitého pobytu na území, a zároveň cizincům po splnění stanovených podmínek vznikl na tento druh pobytu právní nárok. Aktuální statistiky naznačují, že v posledních letech výrazně přibývá i občanů Ukrajiny, kteří vlastní povolení k trvalému pobytu. Tento druh pobytu je pro ekonomicky aktivní cizince především spojen s odbouráním administrativních překážek v přístupu na český trh práce – již není nutné předem žádat o povolení k zaměstnání na příslušné pozici, kterou jinak nelze obsadit občany ČR nebo jiných států EU. Kromě volného přístupu na trh práce usilují migranti

² Pro podrobnější informace viz <http://www.praceproukrajince.cz>.

o tento typ pobytu také kvůli možnosti pořídit si vlastní bydlení a rovněž kvůli usnadnění přístupu k úvěrovým produktům, poskytovaným tuzemskými peněžními institucemi. Po vstupu České republiky do schengenského prostoru je tento typ pobytu často spojován i s možností volnějšího pohybu v rámci spojené Evropy.

Některé výzkumy (Leontiyeva, Nečasová 2009) naznačují, že zájem o nabytí českého občanství u Ukrajinců (podobně jako u jiných cizinců) není příliš velký. Je to dáno především obavou ze ztráty původního občanství a následného znesnadnění návštěv rodiny nebo příbuzných v zemi původu. Může to ovšem mít i nostalgický význam a odrážet neochotu některých migrantů „definitivně“ se přestěhovat do jiné země. Do roku 2001 například českého občanství nabylo pouhých 1 953 občanů Ukrajiny, tj. jen o něco více než jedna setina celkového počtu dnes registrovaných migrantů z této země (Cizinci v ČR 2009).

žádosti o občanství ČR

VYUŽÍVÁNÍ INSTITUTU AZYLU

Zvláštní a relativně málo početnou skupinou migrantů z Ukrajiny jsou azylanti a žadatelé o azyl. V průběhu roku 2008 požádalo o politický azyl v České republice celkem 1 656 cizinců, což je dvakrát méně než v roce 2006 a téměř desetkrát méně než například v roce 2001. 19 % těchto žadatelů pochází z Ukrajiny. Zatímco do roku 2000 byli na prvním místě podle počtu žadatelé ze zemí, jako jsou například Bulharsko, Rumunsko nebo Afghánistán, od začátku tohoto tisíciletí jednoznačně „vedou“ občané Ukrajiny, následovaní občany Turecka, Mongolska, Vietnamu, Běloruska, Ruska a Kazachstánu. Tuto změnu složení žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR lze zčásti vysvětlit zavedením vízové povinnosti pro občany některých „třetích zemí“. Objasnění toho vývoje zřejmě nelze zakládat jen na předpokladech o rozšíření fenoménu tzv. „ekonomických uprchlíků“³, přesto výzkumy naznačují, že tato strategie „legalizace“ pobytového statusu se u občanů této země také vyskytuje.

žádosti o azyl

3 Kromě náboženských, politických či národnostních důvodů k pronásledování navíc existuje speciální kategorie tzv. humanitárních důvodů, které přichází v úvahu u žadatelů, jejichž situace v zemi původu je velmi závažná, například ze zdravotních důvodů.

zneužívání žádosti o azyl

O určitém „zneužití“ žádosti o mezinárodní ochranu svědčí i skutečnost, že i když absolutní počet žadatelů o mezinárodní ochranu v posledních 8 letech výrazně klesá, podíl těch, kterým byl udělen status uprchlíka, stále zůstává poměrně nízký. Azylová procedura může trvat od několika měsíců až po několik let, navíc existuje možnost tuto dobu prodloužit, pokud žadatel dostane negativní rozhodnutí a využije svého práva na odvolání. Neúspěšní žadatelé o azyl, kteří musejí po ukončení azylového řízení území ČR opustit, občas řeší svou situaci nikoliv odchodem, ale setráváním na území v nelegalitě, a někdy čelí deportaci. Svůj pobyt se cizinci snaží rovněž legalizovat podáváním opakovaných žádostí o mezinárodní ochranu, což je od roku 2008 možné bez dříve uplatňované lhůty 2 let po obdržení předchozího negativního stanoviska.

Ukrajinci a azyl v ČR

Získáním azylu v ČR příslušný cizinec nabývá postavení migranta s trvalým pobytem v ČR se všemi výhodami, které s sebou nese tento status. Kromě volného přístupu na český trh práce a možnosti využívat výhody systému sociálního zabezpečení a veřejného zdravotního pojištění mají uznaní azylanti navíc možnost účastnit se státních integračních programů zaměřených na zajištění bydlení, poskytování jazykových kurzů, sociálního a právního poradenství apod. Ke konci roku 2008 na území České republiky pobývalo celkem 2110 osob s platným azylem, většina těchto lidí měla ruské (415), běloruské (253) a afghánské (226) občanství, 40 % z nich byly ženy. Občané Ukrajiny mezi uznanými azylanty tvoří jen 4 %, tudíž se dá říci, že Ukrajina je v tomto ohledu považována za poměrně bezpečnou zemi, a velká část žádostí se v důsledku toho zamítá.

EKONOMICKÉ AKTIVITY V ČR A STRATEGIE NA TRHU PRÁCE

Začlenění na trh práce je jednou z klíčových podmínek pro úspěšnou integraci migrantů. Většina oficiálně registrovaných Ukrajinců v ČR v současné době provozuje nějakou ekonomickou činnost. Podíl ekonomicky aktivních cizinců nelze určit úplně přesně, protože (statistiky uvádí kolem 70 % ekonomicky aktivních) do oficiálních statistik nejsou nutně zahrnuti všichni ekonomicky aktivní

cizinci s trvalým pobytem (jen ti, které jejich zaměstnavatelé hlásí na úřadech práce), a samozřejmě se v nich neobjevují ani ti, kteří vykonávají práce bez náležitých povolení k zaměstnání či povolení k provozování samostatné výdělečné činnosti.

Ukrajinci jsou v ČR velmi žádaní na tzv. sekundárním trhu práce, obzvlášť v náročnějších pracích, které jsou méně placené, a tudíž pro domácí populaci nepřilíš přitažlivé. Některé kategorie zaměstnání s vysokým zastoupením imigrantů dokonce získávají jakousi nálepkou zaměstnání zcela nevhodného pro domácí obyvatele, což snižuje zájem domácí populace a vede ke zvýšení poptávky po imigrantech. Podle oficiálních statistik je velká část občanů Ukrajiny zaměstnaná v nekvalifikovaných zaměstnáních, zejména těžkých manuálních nebo pomocných pracích především ve stavebnictví a průmyslu. U žen se často jedná o práce v pohostinství (servírka nebo pomocná síla v restauracích), úklid, různé pomocné práce, prodej, práce v textilní výrobě nebo na montážní lince. Ukrajinskí muži na českém trhu práce obsazují především pozice ve stavebnictví, například jako zedníci, dělníci, malíři-natěrači nebo jako jiné pomocné síly (Cizinci v ČR 2009).

sekundární trh práce

Ukrajinská migrace je vnitřně poměrně různorodá. Kvalifikovaná ukrajinská migrace zatím není příliš početná. Imigranti z Ukrajiny, jejichž pracovní zkušenosti mají charakter duševní či administrativní činnosti, vedoucí nebo odborné práce, se například uplatňují jako programátoři a IT specialisté, zdravotníci, vědci, manažeři dopravních a stavebních firem nebo nadnárodních společností, referenti, vedoucí pracovníci ve službách apod. Většinou se jedná o vzdělané a mladší imigranty, kteří disponují vyšším kulturním a ekonomickým kapitálem, a poněkud se odlišují tím, že odcházejí z Ukrajiny spíše ze sociálně-politických a rodinných důvodů nežli z ekonomických. Na tomto místě je vhodné podotknout, že ačkoliv občany Ukrajiny do České republiky skutečně přivádějí nejčastěji ekonomické důvody, neznamená to, že pracovní migranti z této země vždy přicházejí s nízkým kulturním a ekonomickým kapitálem nebo výhradně kvůli práci. Koneckonců absolutní počet Ukrajinců je mezi migranty největší téměř ve všech typech pobytů (s výjimkou studia a uznávaných azytlů), odvětvích podnikání a kategoriích zaměstnání (s výjimkou špičkových vedoucích a řídicích pracovníků). Ovšem vzhledem k početnosti pracovních migrantů z Ukrajiny

vykonávané profese

UKRAJINCI V ČR

je podíl těch, kteří v České republice vykonávají kvalifikovanou práci, výrazně nižší, než je tomu například u občanů Ruska, mezi kterými téměř nenajdeme klasické „gastarbeitery“. Významná část ukrajinských migrantů, bez ohledu na jejich případný kulturní kapitál, musí v České republice vykonávat nejrůznější nekvalifikované nebo fyzicky náročné práce. Tomu se ale budeme podrobněji věnovat v jedné z následujících částí tohoto textu.

náročnost a bezpečnost práce

Pracovní podmínky v ČR

Jak již bylo naznačeno, zaměstnání, která migranti z Ukrajiny obzavují na tzv. sekundárním trhu práce, jsou často fyzicky náročná, zdraví nebezpečná a někdy i ponižující. Celkem běžnou praxí je desetihodinová, dvanáctihodinová a někdy dokonce i delší pracovní doba, rovněž i práce o víkendech (v sobotu, někdy i v neděli). Celá řada výzkumů zaměřených na pracovní migraci Ukrajinců poukazuje na někdy poměrně trýznivé pracovní podmínky, spojené například s nutností pracovat pod širým nebem i za nepříznivého počasí ve stavebnictví nebo s nadměrným hlukem, prachem a ve zdraví nebezpečném prostředí v továrnách. Vzhledem k „drsnějším“ pracovním podmínkám zde často dochází i k pracovním úrazům. Nevyhovující pracovní podmínky a nedodržování bezpečnosti práce se mohou projevit jako rizikové faktory obzvlášť v situaci, kdy dotyčný migrant není účastníkem systému veřejného zdravotního pojištění (například podnikatelé s dlouhodobým pobytem) nebo nemá vůbec platné pojištění, případně neví o svých právech a nedostal od zaměstnavatele průkaz pojištěnce.

zaměstnanecký poměr

Přímé zaměstnání

Ukrajinci již delší dobu nejen tvoří třetinu všech cizích státních příslušníků oficiálně pobývajících v zemi, ale mají rovněž zhruba stejný podíl i mezi všemi ekonomicky aktivními cizinci. Jednou z dosud nejpobulárnějších oficiálních pracovních strategií migrantů z Ukrajiny je získání zaměstnanecké pozice. Ke konci roku 2008 úřady práce evidovaly celkem 81 072 občanů této země v postavení zaměstnance, přičemž jen 9 % tvořili nahlášení migranti s automatickým přístupem na trh práce (většinou kvůli trvalému pobytu v ČR). Zbylých 91 % cizinců pracovalo v ČR na základě platného

povolení k zaměstnání⁴. Primárním účelem povolení k zaměstnání je ochrana domácího trhu práce. Pracovní povolení se vydává s ohledem na situaci na tuzemském trhu práce a zaměstnavatel, který chce obsadit volné pracovní místo cizincem ze „třetích zemí“, musí doložit, že na danou pozici není možné přijmout občana ČR nebo občana jiných zemí EU. Ovšem právě existující nastavení pracovních povolení se často jeví jako největší administrativní překážka pro plnohodnotné začlenění dlouhodobě zde pobývajících migrantů na český trh práce. V současné době jsou Ukrajinci⁵ oprávněni pracovat jen na základě nepřenosného povolení k zaměstnání, které přesně stanoví nejen to, jaký druh práce je dotýčný cizinec oprávněn vykonávat a pro kterého konkrétního zaměstnavatele, ale také vymezuje pozici zaměstnance, sídlo zaměstnavatele a místo výkonu práce. Jakákoliv změna (např. převedení zaměstnance na jinou pozici, jeho vyslání mimo území okresu apod.) nesmí proběhnout beze změny stávajícího pracovního povolení (v podstatě se vydává nové povolení).

Výzkumy (např. Leontiyeva a Vojtková 2007 nebo Leontiyeva a Nečasová 2009) ukazují, že ekonomicky aktivní Ukrajinci poměrně negativně hodnotí nejen ten fakt, že pracovní povolení postrádá flexibilitu, ale také to, že se vydává na dobu maximálně jednoho roku⁶. Někteří cizinci si stěžovali na komplikovanost a časovou náročnost vyřizování pracovního povolení a poukazovali na to, že zmíněná povinnost je do značné míry znevýhodňuje kvůli neochotě velké části zaměstnavatelů vyřizovat povolení k zaměstnávání cizinců a následně čekat, než přijatý uchazeč vyřídí všechny potřebné náležitosti. Několik oslovených respondentů dokonce uvedlo, že v minulosti byli potencionálním zaměstnavatelem odmítnuti právě kvůli nutnosti toto povolení vyřizovat. Zde je potřeba zdůraznit, že v případě, že migrant pobývá v České republice na základě dlouhodobého pobytu za účelem zaměstnání,

pracovní povolení

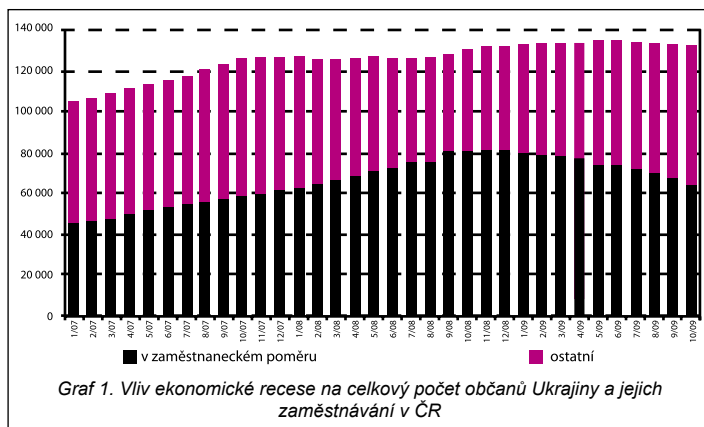
- 4 Pracovní povolení musí mít nejen přímí zaměstnanci, ale i společníci či členové statutárního orgánu obchodní společnosti nebo družstva. Pracovní povolení, podobně jako povolení k pobytu na území České republiky, lze prodlužovat.
- 5 S výjimkou rodinných příslušníků a držitelů trvalého pobytu, nově i absolventů českých vysokých škol a držitelů tzv. zelených karet.
- 6 Přijetím novely zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (zákon č. 306/2008 Sb.) s účinností od 1. ledna 2009 je umožněno vydávání povolení k zaměstnání, resp. prodloužení jeho platnosti, až na dobu dvou let. Ovšem kvůli ekonomické recesi a s ní souvisejícími opatřeními státu nebylo v uplynulém roce udělení pracovního povolení na dobu delší než jeden rok prakticky vůbec uskutečňováno.

UKRAJINCI V ČR

jeho pobyt v České republice je přímo svázaný s povolením k práci. Obzvlášť riziková situace může nastat ve chvíli, kdy mu skončí sjednané zaměstnání, poněvadž rozvázání pracovního poměru ze dne na den znamená téměř okamžitý zánik platnosti povolení k pobytu, protože získání nového pracovního povolení v termínu, který umožní návaznost stávajícího povolení k pobytu, je málo pravděpodobné⁷.

propouštění, ekonomická krize

V tomto ohledu je poměrně zajímavé sledovat oficiální statistiky, které ukazují, nakolik se tento poměrně reflexibilní systém pracovních povolení osvědčil v době ekonomické krize, kdy docházelo nejen k masovému propouštění v některých podnicích, ale prosadil se také přísnější přístup úřadů práce ohledně prodlužování platnosti pracovních povolení pro cizince. Podívejme se tedy na to, do jaké míry stávající regulace na trhu práce ovlivnila „atraktivitu“ přímého zaměstnávání, které by podle logiky mělo být pro Českou republiku jako stát nejpřínosnější a nejlépe regulovatelnou ekonomickou činností imigrantů.

⁷ Tzv. „ochranná lhůta ke hledání nového zaměstnání“ (60 dní) se uplatňuje jen v případě, že cizinec ztratil zaměstnání „ne z vlastní viny“, což se uplatňuje zejména v případě zrušení nebo přemístění zaměstnavatele nebo jeho části, nadbytečnosti zaměstnance, při pracovním úrazu zaměstnance nebo jeho onemocnění, nebo také z důvodu nezaplacení mzdy do 15 dnů po uplynutí splatnosti. Existuje ovšem celá řada případů, kdy „nezavinění cizince“ je poměrně komplikované prokázat a zaměstnavatel má více možností, jak pracovní poměr rozvázat tak, aby cizinec v podstatě nemohl nárokovat svá práva i přesto, že například má sjednanou smlouvu na dobu neurčitou. Jednou z možností je například nepožádat včas o prodloužení pracovního povolení, v důsledku čehož zaměstnaný cizinec po ukončení platnosti stávajícího pracovního povolení nemá nárok na prodloužení povolení k pobytu a musí ČR opustit.

Graf ukazuje, že v předkrizovém období vzrůstal nejen absolutní počet občanů Ukrajiny v zaměstnaneckém poměru, ale i podíl tohoto typu ekonomické aktivity na celkovém počtu migrantů z dané země. Sledování v čase ovšem naznačuje, že ekonomická recese měla velmi neblahý vliv na přímé zaměstnávání Ukrajinců: krize způsobila přibližně dvacetiprocentní pokles zaměstnanosti, který ovšem díky volbě jiných, alternativních strategií na trhu práce až tak významně neovlivnil celkový počet oficiálně registrovaných Ukrajinců.

**pokles přímé
zaměstnanosti**

Práce přes zprostředkovatele a „klientský systém“

Pro pracovní migranty z Ukrajiny (i jiných zemí bývalého Sovětského svazu) je poměrně preferovanou strategií k získání přístupu na trh práce zaměstnávání přes zprostředkovatele. Pro nejproblematičtější a nejvíce diskutovaný typ zprostředkování zaměstnání cizinců ze třetích zemí se užívá již ustálený výraz „klientský systém“ (od slova „klient“, názvu, který se v česko-ukrajinském prostředí spontánně objevil pro označování podnikatelů, kteří se zabývají organizací zaměstnání pro pracovníky z Východu). Přestože se tento fenomén v posledních letech těší poměrně velké pozornosti ze strany výzkumníků, odborníků na migrační problematiku i novinářů⁸, neexistuje přesná definice „klientského systému“ ani shoda v tom, zda je lepší používat toto poněkud matoucí označení, nebo raději volit neutrální označení zprostředkovatel či prostředník (viz např. Drbohlav, Janská a Šelepová 2001; Černík 2004; Černík, Hulíková, Víntr a Křištof 2005; Leontijeva 2006; Nekorjak 2006; Leontijeva a Nečasová 2009). Označení klient je v současné době už běžně používáno nejen v zaměstnaneckém prostředí, ale i politiky, v médiích či mezi odborníky, kteří se problematikou zabývají. (viz například Černík, Hulíková, Víntr a Křištof 2005; Leontijeva 2005; Leschtina 2005) Bez ohledu na hlasy kritiků, kteří užívání tohoto označení neschvalují (viz např. Nekorjak 2006), se pojem „klientský systém“ dostal i do aktuálního znění Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (Národní strategie... 2008).

**zprostředkovatelé
a „klienti“**

8 Poměrně zajímavou ukázkou fungování zprostředkovatelského prostředí je celovečerní film „Aljona“, dostupný na webu České televize: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10165454685-aljona/>

UKRAJINCI V ČR

agentury a „klientský systém“

Pro ukrajinské pracovní migranty zprostředkovatel není jen prostředníkem, ale běžně vykonává celou řadu dalších činností a může svými službami provázet migranta po celou dobu pobytu až po jeho návrat domů. Na Ukrajině také existují klasičtí zprostředkovatelé či agentury vyhledávající zájemce o legální zaměstnání v Česku, ale většinou nedohlíží na průběh pobytu v zahraničí, a pokud nezaměstnávají zájemce přímo v českých firmách, předávají je právě „klientům“. Označení „klient“ používám v tomto textu především pro zprostředkující firmy a jednotlivé podnikatele, kteří nejen obstarávají migrantům potřebné doklady, zajišťují ubytování, stravování a případné další služby, ale zároveň jsou i oficiálními zaměstnavateli dotyčných migrantů, organizují jejich práci a hledají pro ně zakázky. Základem pro fungování tohoto typu „all inclusive“ zprostředkovávání práce jsou většinou krajanské vazby, a proto dohody mezi zaměstnaným cizincem a „klientem“ jsou často neformální, založené na důvěře migrantů vůči svému zprostředkovateli.

kdo jsou „klienti“?

Jak ukazuje celá řada výzkumů, „klienti“ často pocházejí z řad úspěšnějších migrantů, kteří začínali v manuálních zaměstnáních a postupem času se dokázali lépe než ostatní zorientovat v pracovním prostředí a efektivněji využít nové příležitosti, například nabídku svého zaměstnavatele sehnat další, podobně „šikovné“ a flexibilní pracovníky. Postupem času – a z velké míry také v důsledku opatření spojených se zavedením víz a pracovních povolení – se role „klientů“ zprofesionalizovala a institucionalizovala do podoby legálně registrovaných firem poskytujících jak služby při zprostředkování práci, tak samotné práce v různých odvětvích.

poplatky „klientům“

Běžnou odměnou za služby „klienta“ není jen jednorázově uhrazená částka, ale i opakující se strhávání části vydělaného platu buď po celou, nijak neomezenou dobu zaměstnání, anebo, méně často, na určitou dobu. Vystoupení z podobného podřízeného poměru pro zaměstnance je velmi problematické, neboť právě postavení zaměstnavatele často dává „klientovi“ velký prostor pro zneužívání pracovníků, například formou zatajení pracovní smlouvy, zapírání zdravotního pojištění nebo nedodržování pracovních podmínek. Častou formou komunikace jsou rovněž výhrůžky, někdy i přes osoby spojené s organizovaným zločinem.

Jeden z autorů kvalitativního výzkumu ukrajinské pracovní migrace (Nekorjak 2006), který realizoval několik rozhovorů nejen s ukrajinskými dělníky, ale i se samotnými „klienty“, zaměstnavateli a dokonce s jedním členem organizovaného zločinu a s několika policisty, uvádí, že na první pohled nelogické označení „klient“ vychází z povahy vztahů organizovaného zločinu, který do značné míry participuje na pracovní migraci Ukrajinců. Podle tohoto výzkumu totiž klientský systém má dva stupně mocenských vztahů: na vrcholu pyramidy moci stojí organizovaný zločin, na spodním stupni jsou imigranti, kteří celý systém sytí vydělanými ekonomickými prostředky, a mezi těmito dvěma skupinami, jako hlavní mediátoři, stojí „klienti“. Citovaný autor uvádí, že vztah „klient“ – pracovní imigranti se začal objevovat brzy po roce 1991, kdy do České republiky zamířila nová vlna emigrace z Ukrajiny, zatímco nadstavba organizovaného zločinu se do tohoto mocenského vztahu zapojila později.

Zhodnotit přesně rozsáhlost zmíněného fenoménu v českém prostředí je téměř nemožné, poněvadž neexistuje žádné spolehlivé, speciálně zaměřené reprezentativní šetření ani oficiální statistiky. Někdy se odhaduje, že zkušenost s participací v klientském systému má až polovina imigrantů z Ukrajiny (Nekorjak 2009). Podrobný rozbor principu fungování tohoto typu zaměstnávání je do značné míry znemožněn podezíravostí a značnou neochotou „obětí“ tzv. klientského systému vypovídat o svých problémech. Jedním z důvodů prosperity systému zprostředkovávání je bezpochyby také potřeba ze strany samotných imigrantů, kteří nevědí, jak příslušná povolení zařídit, a někdy si dokonce ani nepřejí vědět, jak ono „papírování“ funguje. Výzkumy (např. Leontiyeva a Nečasová 2009) ukazují, že v tomto zprostředkovatelském pracovním vztahu často přetrvávají i migranti, kteří mají díky získání trvalého pobytu automatický přístup na český trh práce, a to i přesto, že před několika lety zažili situaci, kdy je jejich předchozí zprostředkovatel k práci téměř zadarmo v podstatě donutil (například odebráním cestovních dokladů). Někteří odborníci (např. Grygar, Čaněk a Černík 2006) v této souvislosti poznamenávají, že přestože se v průběhu času může právní postavení migranta změnit, s ním spojená hodnocení a sebehodnocení imigrantů na pracovním trhu často přetrvávají, v důsledku čehož migrant zůstává v původních sociálních sítích, a tudíž nemá příliš velkou perspektivu pracovního postupu.

UKRAJINCI V ČR

Zaměstnávání přes „klienty“ se zdá být velice významnou překážkou pro úspěšnou integraci migrantů z Ukrajiny na trhu práce, a to nejen kvůli finančnímu vykořisťování zaměstnanců, ale hlavně kvůli naprosté závislosti migrantů na vůli zprostředkovatele, který jakožto zaměstnavatel má několik nástrojů k vyhrožování (kromě jiného hrozba propuštění).

podnikání

Podnikatelé a tzv. „švarc systém“

Jednou z účinných strategií, jak se vyhnout vyřizování pracovního povolení, je práce na základě živnostenského oprávnění. Ačkoliv podíl podnikatelů v posledních deseti letech klesá na úkor zaměstnaných (ke konci roku 2008 tento podíl u migrantů z Ukrajiny činil 21 %), tento typ ekonomické aktivity je stále poměrně atraktivní alternativou, zejména kvůli menší závislosti na zaměstnavateli a možnosti podle potřeby měnit práce, případně kombinovat více „zaměstnání“. Podnikatelská činnost má oproti zaměstnaneckému stavu výhodu ve větší flexibilitě migranta na trhu práce a také v tom, že není tak striktně vázaná na povolení k pobytu, ale na druhou stranu vyžaduje větší náklady a aktivnější zapojení migranta ve smyslu hledání výdělků, neboť nezávisle na tom, zda má, či nemá zakázky, musí hradit sociální a zdravotní pojištění.

živnostenské oprávnění

Povolení za účelem podnikání mělo donedávna nad povolením za účelem zaměstnání také výhodu v tom, že se vydávalo na dobu až 2 let, tudíž migrant mohl získat jistější status a proces prodlužování povolení k pobytu musel podstoupit dvakrát méně často. Podnikání na základě nepřilíš specifikovaného, „nenáročného“ živnostenského oprávnění vnímají někteří migranti jako nejlepší záminku k legálnímu zastřešení svého pobytu v ČR. Výzkumy (např. Leontiyeva a Vojtková 2007, Leontiyeva a Nečasová 2009) ukazují, že někteří migranti si pořizují živnostenský list již na území ČR a využívají možnost změny pobytu bez nutnosti odchodu ze země. Činí tak proto, aby získali nezávislost na svém stávajícím zaměstnavateli, případně aby se vysvobodili z výše zmíněného klientského systému. Ovšem někdy toto „vysvobození“ není dobrovolné, ale vychází z požadavků českých zaměstnavatelů, kteří zřejmě chtějí ušetřit na odvodech za sociální a zdravotní pojištění. A tak se v České republice pohybuje celá řada migrantů „podnikatelů“, kteří například podávají cihly na stavbě, malují či dělají omítky, upravují fasády, uklízejí nebo prodávají drobné zboží. V důsledku tohoto (často ne-

dobrovolného) úniku do tzv. „švarc systému“ se situace části pracovních migrantů, kteří vykonávají nekvalifikované a málo placené práce, ještě komplikuje tím, že musejí sami odvádět povinné dávky, platit dražší komerční zdravotní pojištění a při prodloužení povolení k zaměstnání a podání žádosti o trvalý pobyt musejí prokazovat, že disponují poměrně velkou finanční částkou.

Jak svědčí neoficiální tarify, které si účtují komerční agentury za prodloužení povolení k pobytu za účelem podnikání, nezávislost na zaměstnavateli, kterou nabízí podnikání, má svou poměrně vysokou cenu. Další nevýhoda práce na základě živnostenského oprávnění je pro občany Ukrajiny spojená s povinností zápisu do obchodního rejstříku. Na rozdíl od občanů ČR a cizinců ze zemí EU se tato podmínka vztahuje i na drobné podnikatele (nezávisle na obratu) ze třetích zemí, kteří podnikají na základě živnostenského oprávnění. Ukrajínští podnikatelé musejí v 90-ti denní lhůtě podat návrh na zápis do obchodního rejstříku, přičemž po dobu čekání na vyřízení této žádosti nemohou provozovat svoji podnikatelskou činnost.

Neregulérní pracovní aktivity

Poměrně často problematizovanou strategií je výkon práce bez náležitých povolení. Většinou se jedná o práci dohodnutou přes známého nebo příbuzného, často krajana. Zajímavým postřehem může být i to, že do neregulérních pracovních aktivit často nejsou zapojeni jen migranti, kteří vykonávají nekvalifikované práce. U kvalifikovaných migrantů se ovšem jedná spíše o drobné a krátkodobější výdělky, jako jsou například vypomoc v kanceláři, sekretářská práce na částečný úvazek, překlady nebo práce na počítači. Mezi důvody přesunu do nelegality se často řadí především administrativní překážky pro oficiální zaměstnávání. Není ovšem pochyb o tom, že neoficiální zaměstnávání je kvůli snížení nákladů velmi poptávané i ze strany některých zaměstnavatelů. Výzkumy naznačují, že kvůli neochotě zaměstnavatelů vyřizovat příslušná povolení někteří ukrajínští migranti nedobrovolně volí strategii „cirkulace“: aby nepřekročili dobu platnosti krátkodobého povolení k pobytu, musí se několikrát vracet do země původu a opakovat žádosti o vízum do 90 dnů.

rizika podnikání

nelegální práce

UKRAJINCI V ČR

zneužívání pobytového režimu

Podobně jako u klientského systému, odhadnout rozsah nelegálních pracovních aktivit je poměrně složitý úkol, obzvláště proto, že v některých případech neregulérní ekonomické aktivity nejsou spojené s neregulérním pobytem v ČR. Jak naznačují výzkumy, poměrně často se jedná o zneužívání pobytového režimu a provozování takové ekonomické činnosti, která není součástí jinak platného povolení k pobytu.

VZDĚLÁNÍ A KVALIFIKACE EKONOMICKY AKTIVNÍCH UKRAJINCŮ V ČR

nedostatek statistiky

Důležitou a poměrně často diskutovanou otázkou jsou vzdělanostně kvalifikační předpoklady Ukrajinců a sestupná mobilita spojená se stěhováním do České republiky. Data o využití dosaženého vzdělání a kvalifikace při uplatnění migrantů v cílové zemi bezesporu patří mezi vyhledávané informace, ovšem jejich nedostupnost a neúplnost komplikují hlubší analýzu. Data o požadovaném vzdělání jsou již řadu let k dispozici na stránkách Českého statistického úřadu, který je shromažďuje prostřednictvím úřadů práce, jež registrují cizince zaměstnané v ČR. Ovšem data o reálné dosaženém vzdělání jsou větším oříškem. Dostupné oficiální statistiky bohužel nepřinášejí velmi důležitou informaci týkající se toho, jaké vzdělání a kvalifikaci mají zaměstnaní cizinci. Ačkoliv Cizinecká policie ČR zjišťuje informace o nejvyšším dosaženém vzdělání a profesi cizinců společně s vízovou povinností, tato velmi užitečná data nejsou zpracovávána.

mýtus dělníků – vysokoškoláků

Nedostatek tvrdých dat týkajících se struktury zaměstnaných cizinců doplňují různé sociologické výzkumy, které se zaměřují na specifické aspekty migrace. Dosavadní poznatky z výzkumů týkající se vzdělání a kvalifikace zahraničních zaměstnanců ze třetích zemí jsou velmi různorodé. Celá řada poměrně často citovaných kvantitativních sond popisuje pracovní migranty z Ukrajiny jako poměrně dobře vzdělanou populaci - podíl vysokoškoláků mezi nimi někdy uvádí jako třetinový (Drbohlav, Janská, Šelepová 2001), někdy dokonce nadpoloviční (Drbohlav, Ezzedine-Lukšíková 2004; Drbohlav 2007). Tyto výzkumy pravděpodobně nezamýšleně přispěly k - v určitých sférách ještě dosud přetrvávajícímu - zjednodušenému vnímání sestupné mobility u migrantů ze zemí bývalého Sovětského svazu, které tuzemská média v minulosti často líčila jako „východní dělníky s vysokou školou“.

vzdělanostní struktura

V roce 2001 celorepublikové šetření zaměstnaných cizinců z třetích zemí odhalilo, že stupeň dosaženého vzdělání a kvalifikace cizinců zaměstnaných v ČR nejsou závratně vysoké: 16 % dotazovaných mělo pouze základní vzdělání, téměř polovina respondentů byla vyučena v oboru (46 %), více než čtvrtina (26 %) měla ukončené středoškolské vzdělání s maturitou a jen 12 % dotazovaných mělo ukončené vysokoškolské vzdělání. Podle autorů zmíněného výzkumu se kvalifikace migrantů v době dotazování velmi přibližovala potřebám českého trhu práce. Výzkum ukázal, že cizinci zaměstnaní v ČR v podstatě radikálně nemění svá původní povolání, naopak často se jim daří v ČR sehnat zaměstnání odpovídající jejich původní profesi (Horáková, Čerňanská 2001).

vzdělání a vykonávané profese

Tyto výsledky podpořilo i metodologicky srovnatelné šetření z roku 2006, podle kterého většina zaměstnaných Ukrajinců nemá ani maturitu: 22 % těchto migrantů má základní vzdělání, 40 % je vyučených, 27 % má ukončené střední vzdělání s maturitou a 11 % jsou vysokoškoláci. Výsledky citovaného šetření naznačují, že u většiny Ukrajinců není velký rozpor mezi získaným vzděláním a prací vykonávanou v ČR. Podíl vysokoškoláků v pomocných nekvalifikovaných a kvalifikovaných dělnických pracích se ukázal jako výrazně nižší než například ve vědeckých nebo odborných profesích. Avšak alarmující skutečností bylo to, že i mezi těmi nejméně placenými a nejvíce ohroženými pracovníky je každý desátý cizinec vysokoškolák. U mladších migrantů může být vykonávání prací neodpovídajících vzdělání vnímáno jako méně stresující zkušenost, jako dočasné přilepšení kombinované například se studiem. Nicméně mezi ty, kdo bez ohledu na svůj kulturní kapitál vykonávali nejrůznější nekvalifikované nebo fyzicky náročné práce, patří především starší muži, kteří mají v zemi původu rodinu a děti. Nejvíce zranitelnou skupinou v tomto smyslu jsou učitelé, kteří tvoří téměř jednu třetinu těchto marginalizovaných vysokoškoláků. Zajímavým zjištěním bylo rovněž to, že bezmála polovina zaměstnaných Ukrajinců před příchodem do ČR rovněž pracovala v dělnických a nekvalifikovaných zaměstnáních, tj. příchod do ČR pro tyto migranty nebyl spojený s velkou změnou druhu práce. Ovšem jeden z pěti respondentů v ČR vykonával manuální, dělnickou a nekvalifikovanou práci i přesto, že v zemi původu jeho zaměstnání mělo charakter vedoucí, odborné či administrativní práce. Při porovnání současného zaměstnání v ČR s tím v zemi původu je

UKRAJINCI V ČR

nutno vzít v potaz omezené možnosti hodnocení pracovní mobility, poněvadž stejný druh práce je pravděpodobně jinak placený v zemích východní Evropy a v ČR, a jak dokládají výpovědi několika respondentů našeho výzkumu, někteří migranti si mohli „polepšit“ i přesto, že druh práce v ČR a doma je stejný. (Leontiyeva, Vojtková 2007)

Jak uvádí Horáková (2007), přestože cizinci s nejvyšším dosaženým vzděláním obvykle toto vzdělání na českém trhu práce využijí, pro okruh jejich uplatnění se dosud nenabízí tolik pracovních příležitostí jako pro nekvalifikované pracovníky. Dosažené vzdělání a kvalifikaci v ČR mnohem lépe využijí cizinci s profesním výcvikem nebo potvrzeným výučním listem.

ZDRAVÍ

zdravotní pojištění

Přístup migrantů ke zdravotnictví je důležitým předpokladem sociální integrace migrantů. Výraznou překážku pro plnohodnotné využití zdravotnických služeb u migrantů z Ukrajiny představuje omezení přístupu k veřejnému zdravotnímu pojištění. V současné době do systému veřejného zdravotnictví mohou vstoupit pouze cizinci s trvalým pobytem, uznaní azylanti a cizinci v postavení zaměstnanců. Děti cizinců a jiní migranti, kteří pobývají v ČR za účelem sloučení rodiny, a také drobní podnikatelé a studenti mají přístup jen ke komerčnímu pojištění, které je finančně poměrně nákladné.

zdravotní stav

O zdravotním stavu migrantů neexistuje mnoho údajů. Jedním z mála projektů zaměřených na problematiku zdravotního stavu migrantů ze zemí bývalého SSSR je výzkumný projekt realizovaný Institutem zdravotní politiky a ekonomiky v roce 2003. Autoři výzkumné zprávy (Dobiášová a kol. 2004), kteří provedli komparativní výzkum zdravotního stavu a čerpání zdravotní péče Ukrajinců ve srovnání s českou populací, dospěli k závěru, že právě občané Ukrajiny se nejvíce potýkají s problémem dostupnosti zdravotní péče, často nemají povědomí o fungování zdravotnictví, zdravotního pojištění a legislativy v ČR. Část Ukrajinců dokonce vůbec nemá sjednané zdravotní pojištění. Tato situace je obzvlášť znepokojivá, vezmeme-li v úvahu skutečnost, že právě tito pracovní migranti pracují v oblastech se zvýšeným rizikem pracovních úrazů

(viz předchozí část o pracovních podmínkách). Jak uvádějí autoři citované zprávy, nejčastějším důvodem návštěvy zdravotnického zařízení u této skupiny migrantů je právě drobné poranění nebo i vážnější trauma spojené s výkonem práce (Ibid.).

SHRNUTÍ

Migranti z Ukrajiny nejsou homogenní skupinou a současná ukrajinská migrace není ryze pracovní a nekvalifikovaná. Ukrajinci dominují téměř ve všech kategoriích zaměstnání a odvětvích národního hospodářství. Zdá se, že největší překážky pro úspěšnou integraci Ukrajinců vyplývají z toho, že občané této země mají v ČR status cizinců z tzv. třetích zemí. Omezení daná strukturálními a legislativními překážkami brání migrantům z těchto zemí lépe se začlenit na trhu práce, získat lépe placenou práci, případně se uplatnit v oboru. Jen třetina občanů této země má v současné době povolení k trvalému pobytu, které umožňuje cizincům prakticky srovnatelná práva s právy domácí populace. Velká část migrantů se ovšem stále musí nacházet ve stresu spojeném s neurčitostí svého pobytového statusu a s absencí jakýchkoliv právních nároků na setrvání v ČR. Migranti často volí různé ekonomické strategie a obcházejí případné překážky buď v rámci, nebo i nad rámec platných zákonů a předpisů. Vedle klasické samostatné výdělečné činnosti mezi odhalené ekonomické strategie patří práce přes zprostředkovatele v rámci tzv. „klientského systému“, „zaměstnávání“ na živnostenský list v rámci tzv. „švarc systému“ a neregulérní pracovní aktivity. Migranti z Ukrajiny, kteří v současné době nevládní povolení k trvalému pobytu, jsou marginalizováni i na trhu s bydlením, jelikož nemohou vlastnit nemovitost. Výzkumy prozatím neprokazují vznik prostorově oddělených ukrajinských čtvrtí ani výraznou preferenci k bydlení v sousedství krajanů. V případě nepříznivé ekonomické situace ovšem ukrajinští migranti často volí ekonomicky dostupnější varianty bydlení, a to včetně bydlení ve velmi náročných podmínkách na různě (ne)kvalitních ubytovnách blízko místa výkonu práce, v poslední době také variantu pronájmu bydlení spolu s ostatními krajany nebo s jinými cizinci.

strategie migrantů

UKRAJINCI V ČR

jazyk, kultura, komunita

Vzhledem k tomu, že pocházejí ze zemí slovanské kulturní a jazykové oblasti, Ukrajinci v ČR většinou netrpí nedostatečnou jazykovou kompetencí nebo nepřekonatelnou odlišností zvyků či tradicí. V cizí zemi pro ně ovšem zůstávají velmi významné krajaňské sítě a sociální vazby, především v počáteční fázi imigrace. Díky svým zkušenostem z rodné země (a často také v důsledku naplň legálních mechanismů příchodu a zaměstnání v ČR) Ukrajinci někdy vstupují na území ČR s pocitem nedůvěry vůči úřadům a institucím, často také s povědomím toho, že nejsou pro místní obyvatelstvo zrovna nejoblíbenější skupinou přistěhovalců. Tato zvláštnost může poněkud komplikovat práci s těmito migranty, ovšem nejví se jako nepřekonatelná, protože Ukrajinci v ČR netvoří navenek uzavřenou komunitu.

usazování v ČR

Česká republika je pro imigranty z Ukrajiny poměrně atraktivní destinací. O ukrajinské migraci do České republiky se často hovoří jako o dočasném neboli cirkulačním stěhování za prací. Část ukrajinských migrantů, kteří jezdí za sezónním dočasným výdělkem, by se podle očekávání v budoucnu chtěla spíše vrátit do země původu. Ovšem původní záměr těchto pracovních migrantů se může po delších pracovních zkušenostech v České republice výrazně změnit. Jak ukazují zkušenosti z jiných zemí, usazování pracovních migrantů se v čase postupně vyvíjí, jelikož po delším pobytu vznikají silnější vazby k imigrační zemi a naopak se často ztrácejí intenzivní vazby v zemi původu. Podobně i české výzkumy naznačují, že velká část migrantů z Ukrajiny již dnes spojuje svou budoucnost s touto zemí (Leontijeva a Vojtková 2007, Leontijeva a Nečasová 2009).

LITERATURA A ZDROJE:

Cizinci v ČR. 2009. Český statistický úřad. [cit. 30. 12. 2009] Dostupné z: <http://www.czso.cz/ciz/cizinci.nsf/i/cizinci_v_cr>.

Černík, J. 2004. „Klientský systém jako quasi-feudalismus v Česku.“ [online]. Praha: Multikulturální centrum Praha. [cit. 26. 06. 2006]. Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/studie_f.shtml?x=218348>.

Černík, J., T. Hulíková, V. Vintr, R. Krištof. 2005. „Pilotní výzkum v prostředí v ochodu s lidmi na území České republiky“. Praha: Mezinárodní organizace pro migraci.

Dobiášová, K. et al. 2004. „Zdravotní stav a péče o zdraví občanů bývalého SSSR pobývajících dlouhodobě v ČR a občanů ČR“. *Zdravotní politika a ekonomika 2004(1)*. Praha: IZPE.

Drbohlav, D. 2007. „Where Are They Going?: Immigrant Inclusion in the Czech Republic (A Case Study on Ukrainians, Vietnamese, and Armenians in Prague)“. *International Migration* 45 (2).

Drbohlav, D., E. Janská. 2004. „Current Ukrainian and Russian Migration to the Czech Republic: Mutual Similarities and Differences“. In: *East-West Revisited: Migration in the New Europe*. Górný, A., Ruspini, P. Palgrave, str. 49-65.

Drbohlav, D., P. Ezzedine-Lukšíková (ed.). 2004. *Výzkumná zpráva: Integrace cizinců v ČR*. Praha: Mezinárodní organizace pro migraci.

Drbohlav, D., M., Lupták, E., Janská, J., Bohuslavová. 2001. „Ruská komunita v České republice [Russian community in the Czech Republic]“. In: *Menšiny a migranti v České republice*. Šišková, T. (ed.). Praha: Portál.

Grygar, J., M. Čaněk, J. Černík. 2006. *Vliv kvalifikace na uplatnění a mobilitu na českém trhu práce u migrantů ze třetích zemí*. Praha: Multikulturní centrum Praha.

Horáková, M. 2007. *Zpráva o vývoji pracovních migrací 1993 – 2006*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Horáková, M., D. Čerňanská. 2001. *Zaměstnávání cizinců v České republice. Část II. Závěrečná zpráva z empirického šetření*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Leontiyeva, Y. (ed.). 2006. *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. Sociologické studie / Sociological Studies 2006:10. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Leontiyeva, Y., M. Vojtková. 2007. *Výzkum záměru cizinců ze třetích zemí, kteří přijíždějí do ČR pracovat na základě povolení k zaměstnání, usadit se dlouhodoběji či trvale v ČR. Závěrečná výzkumná zpráva projektu*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Leontiyeva Y., M. Nečasová. 2009. „Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu“ In: Rákoczyová M., R. Trbola (eds.) *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Slon (v tisku).

UKRAJINCI V ČR

Leschtina, J. 2005. „O zapadlých očích nevolníků z Ukrajiny“. Víkend: magazín Hospodářských novin, 18.11. 2005.

Národní strategie boje proti obchodování s lidmi (pro období 2008 – 2011). 2008. Praha: odbor bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra. [cit. 30. 12. 2009] Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/soubor/obchod-lidmi-strategie2008-2011-pdf.aspx>>.

Nekorjak, M. 2006. „Klientský systém a ukrajinská pracovní migrace do České republiky.“ Sociální studia 1/2006. Brno: Masarykova univerzita.

Zilynskyj, B. 2002. *Ukrajinci českých zemí po roce 1989. Náčrt hlavních vývojových aspektů*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR

pracovní migrace,
životní podmínky,
kulturní specifika

*informační příručka
Policie ČR*

Autoři:

Šárka Martínková a Eva Pechová (Vietnamci v ČR),
Vlastimila Feistingerová (Mongolové v ČR), Yana Leontiyeva (Ukrajinci v ČR)

Editor:

Tomáš Hirt

Vydavatel:

Ministerstvo Vnitra ČR

ISBN: 978-80-7312-063-4

norwegian financial mechanism

norway
grants

Název:

Vietnamci, Mongolové a Ukrajinci v ČR:
Pracovní migrace, životní podmínky,
kulturní specifika (informační příručka
Policie ČR)

Autoři:

Šárka Martínková a Eva Pechová (Vietnamci v ČR),
Vlastimila Feistingerová (Mongolové v ČR),
Yana Leontiyeva (Ukrajinci v ČR)

Editor:

Tomáš Hirt

Jazykové korektury:

Helena Koubková

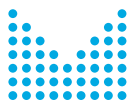
Grafická úprava:

Ondřej Polony

*Publikaci k vydání připravila plzeňská regionální pobočka
organizace Člověk v tísni, o. p. s.
(www.cvtpenzen.cz)*

Vydavatel:

Ministerstvo vnitra ČR

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

© Šárka Martínková, Eva Pechová, Vlastimila Feistingerová, Yana Leontiyeva, Tomáš Hirt

ISBN: 978-80-7312-063-4